

Partners in Kunst- & Cultuureducatie

Handreiking CKV voor vmbo-docenten en medewerkers van culturele instellingen

SILIO

Voortgezet
onderwijs

Partners in kunst- & cultuureducatie

Handreiking CKV voor vmbo-docenten en medewerkers van culturele instellingen

December 2004

Viola van Lanschot Hubrecht en Hans van Bommel

Colofon

Deze publicatie is mede mogelijk gemaakt door het Ministerie van OCW.

Auteurs

Viola van Lanschot Hubrecht
Hans van Bemmelen

Interviews en fotografie

Marjon te Riele

Illustraties

Strips van Mark Reetera

Fotografie

Rogier Veldman (pag. 29, 41, 71)

Ontwerp

Troost communicatie

Redactie

Job Post

Eindredactie

Viola van Lanschot Hubrecht

Projectcoördinatie

Eeke Wervers

Met dank aan:

Liesbeth Slats, Museum Boijmans Van Beuningen, Rotterdam
Sandrina Massulo, Museum Boijmans Van Beuningen, Rotterdam
Joke Alkema, Museum voor Moderne Kunst, Arnhem
Chantal Thomassen, Bonnefantenmuseum, Maastricht
Eveline Reeskamp, Centraal Museum, Utrecht
Natasja Wehman, Gemeente bibliotheek, Gouda
Edwin Jacobs, Museum Jan Cunen, Oss
Emma FitzGerald, Singer Museum, Laren
Het G.R.A.S. project, Amsterdam
Scholen van het SLO netwerk CKV - vmbo
Ad Donkers, Fioretti College, Veghel
Mark Verstraaten, Fioretti College, Veghel
Groenewald College, Stein
AOC-Oost, Almelo
IJssel College, Capelle a/d IJssel

SLO, werken aan leren
Postbus 2041
7500 CA Enschede
053-4840840 (algemeen)
053-4840274 (secretariaat kunstvakken VO)

© SLO december 2004
isbn 90 329 2191 6

Voor meer informatie over deze publicatie kunt u contact opnemen met het secretariaat kunstvakken van de SLO, mw. Willy Geelhoed, 053-4840274.
Per e-mail bereikbaar via w.geelhoed@slo.nl.

Inhoud

Inleiding	4
1. Ontwikkelingen in het onderwijs	7
2. Van leren te kiezen naar kiezen te leren	19
3. Belemmeringen	29
4. “Veel soorten kunst”, ervaringen van leerlingen	41
5. Hoe organiseer je CKV?	45
6. CKV activiteiten in verschillende musea	53
Het G.R.A.S. project	54
Museum Jan Cunen	57
Kijken met je oren, Museum Boijmans Van Beuningen	59
7. De gedragsregels bespreken?	65
8. Schoolvoorbeeld	71
9. Tips en aanbevelingen	79
10. Website - adressen	82
Bronvermelding	83

Inleiding

Sinds augustus 2001 is Culturele en Kunstzinnige Vorming (CKV) als onderdeel van kunstvakken 1 voor alle leerlingen van het vmbo verplicht. Voor kunstvakken 1 staat 320 uur op het rooster: 280 uur voor de kunstvakken in de basisvorming en 40 uur voor CKV. CKV is een examenonderdeel en moet in het derde of het vierde leerjaar worden aangeboden. Leerlingen ondernemen in het kader van CKV vier activiteiten op het gebied van kunst en cultuur en doen hiervan verslag middels een kunstdossier.

4

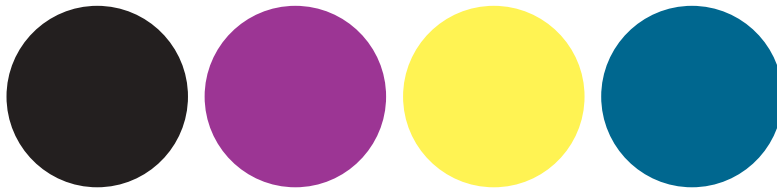
Deze publicatie is geschreven voor zowel docenten CKV als voor educatieve medewerkers van culturele instellingen. De ervaringen met CKV zijn nog wat pril en ontwikkelingen in het onderwijs volgen elkaar in rap tempo op. Het is nu dus een goed moment om eens te kijken waar we staan met CKV, hoe we verder kunnen of misschien wel hoe we verder moeten en waar vervolgens de accenten op moeten komen te liggen. Wat zijn onze valkuilen en belemmeringen als we het hebben over CKV in het vmbo? Hoe verloopt de samenwerking tussen scholen en culturele instellingen en is deze samenwerking voor verbetering vatbaar? Ook dient de vraag zich aan hoe culturele instellingen hun activiteiten kunnen aanscherpen en waar CKV-docenten de nadruk op kunnen leggen.

Om een goed beeld te krijgen van wat er zich in het werkveld afspeelt hebben we gesprekken gevoerd met docenten, kunstcoördinatoren, educatieve medewerkers van culturele instellingen en leerlingen. Dit heeft geleid tot deze bundeling van inzichten, praktijkervaringen, interviews, voorbeelden, ideeën en achtergrondinformatie. Door deze informatie te lezen hopen we dat u nieuwe spirit krijgt om de leerlingen (nog) beter te bedienen. Dat kan bijvoorbeeld door de samenwerking met de culturele instelling te verbeteren, projecten beter af te stemmen op de doelgroep en/of te spiegelen aan uw pedagogisch didactisch handelen. In de wetenschap dat geen situatie hetzelfde is en CKV zeer afhankelijk is van de mogelijkheden in de omgeving van de school, verwachten we dat iedere lezer wel iets uit de tekst kan halen om er zijn voordeel mee te doen.

De tekst is zo samengesteld dat u al bladerend de voor u interessante stukken eruit kunt halen en onafhankelijk van elkaar kunt lezen. In de tekst treft u citaten aan van docenten en leerlingen van het IJsselcollege in Capelle aan den IJssel, van het Groenewald College in Stein en van het agrarische vmbo AOC Oost te Almelo.

Leeswijzer

Deze publicatie start met een toelichting op de ontwikkelingen in het onderwijs. De herziening van de basisvorming gaat gepaard met een discussie over een andere manier van leren. De rol van de docent en de rol van de leerling veranderen en er is een toenemende aandacht voor buitenschools leren. Deze ontwikkelingen hebben we in hoofdstuk 1 op een rij gezet. Hoofdstuk 2 gaat over de keuzevrijheid van de leerling. Centraal in dit hoofdstuk staat de vraag wat de leerling leert als hij zelf op pad gaat. Het daarop volgende hoofdstuk is gewijd aan de belemmeringen. Jongeren stappen niet zomaar over de drempel van een culturele instelling. Maar omgekeerd geldt hetzelfde: stapt een museum wel eens over de drempel van de school? Welke knelpunten signaleren we en zijn er oplossingen te bedenken? Daarom hebben we ons ook verdiept in een aantal organisatiemodellen. Zoveel scholen zoveel mogelijkheden er zijn om CKV te organiseren. Wellicht dat u door het lezen hiervan in hoofdstuk 4 op ideeën gebracht wordt om CKV anders te organiseren. In hoofdstuk 5 en 6 krijgt u een impressie hoe diverse culturele instellingen op een geheel eigen manier de doelgroep benaderen en de CKV-activiteiten vormgeven. Aansluitend daarop hebben we het over de gedragsregels. Een gevoelig onderwerp en een dilemma; bespreek je ze juist wel of juist niet? We beëindigen de publicatie met schoolvoorbeelden van het Fioretti College uit Veghel.

Ontwikkelingen in het onderwijs

1

Onderwijs is voortdurend in beweging. Nog niet bekomen van de invoering van het vmbo en van de invoering van de tweede fase binnen havo en vwo of scholen krijgen alweer met de volgende vernieuwing te maken: de vernieuwing van de basisvorming. Inmiddels is de eindrapportage van de Taakgroep Vernieuwing Basisvorming onder de titel "Beweging in de onderbouw" ter goedkeuring aan de minister voorgelegd. Minister Van der Hoeven nam het advies van de Taakgroep grotendeels over. Dat ook de Tweede Kamer in grote lijnen achter de plannen staat bleek tijdens het algemeen overleg van de vaste Kamercommissie, dat in oktober 2004 plaatsvond.

8 In dit eerste hoofdstuk kijken we wat er in de basisvorming voor de kunstvakken gaat veranderen en wat dat zou kunnen betekenen voor CKV. Vervolgens staan we stil bij de organisatie van het onderwijs in het vmbo en de rol van CKV daarin. Tot slot gaan we in op het buitenschoolse leren en de veranderende rol van de docent in relatie tot het anders denken over leren.

Basisvorming

De Nederlandse inspectie van het onderwijs heeft geconstateerd dat de basisvorming te kampen heeft met verschillende problemen. Een van die problemen is het overladen programma en een te grote versnippering van het onderwijsaanbod. Er zijn simpelweg teveel vakken. Op basis daarvan is de Taakgroep Vernieuwing Basisvorming met het advies gekomen om het aantal kerndoelen te verminderen van 280 tot 58 en deze te ordenen rond 7 domeinen: Nederlands, Engels, Wiskunde, Mens en natuur, Mens en maatschappij, Kunst en cultuur, Bewegen en sport. Het curriculum van de nieuwe basisvorming bestaat uit twee delen: een verplicht kerndeel en een differentieel deel voor de eerste twee jaar van de onderbouw. De nieuwe kerndoelen vallen onder het verplichte kerndeel. Het differentieel deel bestaat uit 30% van de lestijd in de onderbouw en is door scholen zelf in te vullen. Scholen kunnen deze tijd gebruiken om onderwijs zo te organiseren dat het aansluit bij de capaciteiten, interesses en leerstijlen van leerlingen. Dit kan inhouden dat scholen maatwerk realiseren of kiezen voor profilering. Scholen zijn zelf verantwoordelijk voor de invulling, kunnen hierin eigen keuzes maken en zijn daar ook verantwoording over schuldig. Een aantal scholen is inmiddels met succes de weg ingeslagen van cultuurprofilering.

Scholen kunnen zelf een keuze maken op welke wijze zij leerinhouden van het leergebied aanbieden. Dit kan op verschillende manieren: in een samenhangend leergebied, in afzonderlijke vakken, als onderdeel van projecten of mengvormen daarvan. Een voorbeeld van een samenhangend leergebied is het leergebied Kunst en cultuur. Het leergebied Kunst en cultuur bevat leerinhouden van de

kunstzinnige disciplines: muziek, dans, drama en de beeldende vakken handenarbeid, tekenen, textiele werkvormen en audiovisuele vorming. Inhouden uit het leergebied moeten in samenhang en in relatie tot elkaar en in relatie tot andere vakken of leergebieden aangeboden worden. Vanuit het leergebied Kunst en cultuur zijn er relaties te leggen met Nederlands, Engels en Mens en maatschappij en met onderdelen uit Wiskunde en Mens en Natuur.

Naast de inhoud, *wat* moet er geleerd worden, heeft de Taakgroep ook aangegeven *hoe* er geleerd moet worden. De volgende kenmerken zijn karakteristiek voor het onderwijs in de onderbouw:

- de leerling leert actief en in toenemende mate zelfstandig;
- de leerling leert samen met anderen;
- de leerling leert in samenhang;
- de leerling oriënteert zich;
- de leerling leert in een uitdagende, veilige en gezonde leeromgeving;
- de leerling leert in een doorlopende leerlijn.

9

De basisvorming gaat met ingang van 1 augustus 2006 veranderen. Scholen krijgen in de vormgeving en de uitvoering van onderwijs een grotere vrijheid. De keuzes die zij hierin maken moeten verantwoord worden. Bovenstaande punten dienen als kader. Een van die punten is dat tussen vakken en leergebieden onderling meer samenhang moet gaan ontstaan. In het huidige onderwijs vinden leerlingen het moeilijk om hetgeen ze bij het ene vak geleerd hebben, te onthouden om vervolgens toe te passen bij een ander vak. Er vindt, zoals dat heet, geen transfer plaats. Leerlingen vinden het moeilijk verbanden tussen de verschillende vakken te zien of te leggen. Er moet dus meer aandacht voor samenhang en integratie komen. Een ander actiepunt is de aandacht die er dient te zijn voor de doorlopende leerlijn binnen vakken: van primair onderwijs naar voortgezet onderwijs en vervolgens aansluitend op beroepsonderwijs en wetenschappelijk onderwijs.

De kerndoelen, de inleiding (de zogeheten *Karakteristiek van het leergebied*) en de kenmerken voor het onderwijs in de onderbouw geven samen het kader waarbinnen het onderwijs op verschillende manieren vorm kan krijgen. Samenvattend zegt de Taakgroep: de leerling ontwikkelt zich in de onderbouw door binnen rijke, betekenisvolle contexten te leren, samen met anderen en in een krachtige leeromgeving.

De kerndoelen zijn teruggebracht tot 58 stuks. Voor het leergebied Kunst en cultuur is een set van vijf nieuwe kerndoelen geformuleerd met als uiteindelijke

doel: een brede oriëntatie op kunst en cultuur. Naast aandacht voor het eigen werk (productief) en dat van anderen (receptief) wordt reflectie op kunstzinnige en culturele activiteiten van belang gevonden. Het leergebied Kunst en cultuur bestaat uit de kerndoelen 48 tot en met 52. Deze zijn als het ware te verdelen in twee aandachtsgebieden en richten zich op *het maken van kunstzinnig werk* (48 en 49) en op *het deelnemen aan kunstzinnige en culturele activiteiten* (50 en 51). Kerndoel 52 vormt de verbinding tussen maken en deelnemen.

De kerndoelen:

48. De leerling leert door het gebruik van elementaire vaardigheden de zeggingskracht van verschillende kunstzinnige disciplines te onderzoeken en toe te passen om eigen gevoelens uit te drukken, ervaringen vast te leggen, verbeelding vorm te geven en communicatie te bewerkstelligen.
49. De leerling leert eigen kunstzinnig werk, alleen of als deelnemer in een groep, aan derden te presenteren.
50. De leerling leert op basis van enige achtergrondkennis te kijken naar beeldende kunst, te luisteren naar muziek en te kijken en luisteren naar theater-, dans-, of filmvoorstellingen.
51. De leerling leert met behulp van visuele en auditieve middelen verslag te doen van deelname aan kunstzinnige activiteiten als toeschouwer en als deelnemer.
52. De leerling leert mondeling of schriftelijk te reflecteren op eigen werk en werk van anderen waaronder dat van kunstenaars.

Voor deze publicatie beperken we ons tot de kerndoelen die betrekking hebben op het tweede aandachtsgebied: *deelnemen aan kunstzinnige en culturele activiteiten*. Dit zijn kerndoelen 50, 51 en 52. Wat betekenen deze nieuwe kerndoelen voor de instroom bij CKV?

Kunstzinnige activiteiten

Leerlingen in de basisvorming ondernemen een aantal kunstzinnige activiteiten: een bezoek aan een museum, een theatervoorstelling, een muziekkuitvoering, een dansvoorstelling of een film (kerndoel 50). Voor een brede oriëntatie ligt het voor de hand alle disciplines aan bod te laten komen. Daarbij wordt er meer tijd en aandacht besteed aan verslaglegging en reflectie. Op dit moment vindt de eerste confrontatie met kunst en cultuur voornamelijk

plaats in de bovenbouw bij CKV. Na de herziening van de basisvorming zal die confrontatie al plaatsvinden in de onderbouw, en kan daar in de bovenbouw op worden voortgebouwd. Leerlingen weten waar je het over hebt als je spreekt over een dansvoorstelling, een concert, of een toneelstuk, omdat ze dat al in de onderbouw hebben ervaren. Er is al een eerste begrippenkader ontstaan, ze hebben waarschijnlijk al eens gewerkt met een kijk- of luisterwijzer en hebben ook kennis kunnen maken met de geldende gedragscodes. Zo ontstaat er een leerlijn van onderbouw naar bovenbouw waardoor je in de bovenbouw sneller de diepte in kan.

Verslag

In de basisvorming bezoeken leerlingen culturele activiteiten en maken daar een verslag van (kerndoel 51). Dat mag mondeling of schriftelijk en met gebruik van verschillende visuele of auditieve middelen. Behalve verslagen kan de leerling ook beschrijvingen, foto's of beoordelingen van werkstukken in het dossier opnemen. En ook ontwerpen, schetsen, et cetera. De kerndoelen bevorderen een structurele reflectie op kunstzinnige en culturele activiteiten. Die verslagen kunnen worden verzameld in een kunstdossier dat de leerling mee kan nemen naar de bovenbouw. Het ligt voor de hand dat die verslagen het begin zullen zijn van een kunstdossier dat straks bij CKV een vervolg krijgt. Met andere woorden: het kunstdossier start in de toekomst niet in het leerjaar 3 of 4 bij CKV, maar in leerjaar 1 in het leergebied Kunst en cultuur. Het leren aanleggen van een kunstdossier is een waardevolle vaardigheid die leerlingen meenemen naar CKV in de bovenbouw.

Steeds meer scholen gaan daarnaast experimenteren met een portfolio. Een kunstdossier wordt vooral gebruikt voor de beoordeling van leerlingen, terwijl een portfolio meer gericht is op het leerproces en de eigen verantwoordelijkheid van leerlingen.

Vmbo bovenbouw

Leerlingen in het vmbo kiezen op de meeste scholen aan het eind van het tweede jaar voor een van de vier sectoren: Economie, Landbouw, Techniek of Zorg en welzijn. Binnen de sector kiezen leerlingen vervolgens, afhankelijk van wat de school te bieden heeft, voor een bepaald beroepsgericht programma: afdelingsgericht (bijvoorbeeld Verzorging) of intrasectoraal (Zorg en Welzijn breed). Daarnaast maken leerlingen in het vmbo een leerwegkeuze. De keuze van de leerweg hangt af van de leerstijl van de leerling en zegt iets over het niveau van de leerling. Per sector zijn er vier leerwegen: de basisberoepsgerichte leerweg, de kaderberoepsgerichte leerweg, de gemengde leerweg en de theoretische leerweg. Praktisch ingestelde leerlingen krijgen het advies te kiezen voor de basisberoeps-

gerichte leerweg. Theoretisch ingestelde leerlingen zullen eerder kiezen voor de theoretische leerweg. Voor alle leerlingen van het vmbo zijn de vakken Nederlands en Engels verplicht. Per sector zijn er twee sectorverplichte vakken.

<i>Theoretische leerweg</i>	<i>Gemengde leerweg</i>	<i>Kaderberoepsgerichte leerweg</i>	<i>Basisberoepsgerichte leerweg - leerwerktraject</i>
algemene vakken	algemene vakken en ca. 4 uur beroepsgericht programma	algemene vakken en ca. 12 uur beroepsgericht programma	algemene vakken en vooral praktijkgerichte vakken ca. 12 uur beroepsgericht programma
De sectorverplichte vakken <i>Techniek</i> Natuurkunde Wiskunde	<i>Zorg en welzijn</i> Biologie en een van de volgende vakken naar keuze: Wiskunde Aardrijkskunde Maatschappijleer Geschiedenis	<i>Economie</i> Economie en een van de volgende vakken naar keuze: Wiskunde tweede moderne vreemde taal	<i>Groen</i> Wiskunde en een van de volgende vakken naar keuze: Natuurkunde Biologie

12

Leerlingen in de gemengde leerweg en in de theoretische leerweg kunnen nog vrije keuzevak(ken) kiezen.

Culturele en kunstzinnige vorming is een onderdeel van Kunstvakken 1 en voor alle leerlingen van het vmbo verplicht. CKV staat in het algemeen verplichte gemeenschappelijke deel van de leerwegen. Kunstvakken 1 kent een verplicht aantal minimum lessen van 320 uren. Daarvan staat nu nog 280 uur op de adviestabel van de basisvorming en zijn er 40 lessen voor de examenonderdelen CKV. De school kan zelf beslissen in welk leerjaar CKV af te ronden: leerjaar drie, leerjaar vier of een combinatie hiervan. CKV wordt afgesloten met een school-examen dat 'naar behoren' moet worden afgerond.

Examenprogramma

Tijdens de 40 lessen die voor CKV zijn gereserveerd werken de leerlingen aan de volgende eindtermen:

Oriëntatie op leren en werken

De leerling kan zich oriënteren op de eigen loopbaan en een aantal opleidingen en beroepen noemen waarbij kunst en cultuur een belangrijke rol spelen. Daarnaast kan de leerling aangeven welke kunstzinnige en culturele activiteiten in de eigen omgeving aangeboden worden. Verder kan de leerling aangeven wat de invloed is van ICT binnen Kunst en cultuur. Tot slot kan de leerlingen aangeven of en welke mogelijkheden en interesses hij zelf heeft voor kunst en cultuur in relatie tot studie, beroep en vrije tijd.

Basisvaardigheden

De basisvaardigheden zijn als het ware een verfijning van de preambule. In de basisvaardigheden staat het volgende: de leerling kan bronnen raadplegen en informatie hieruit selecteren en ordenen. Daarnaast leert een leerling een planning te maken, het proces te bewaken, te evalueren en te reflecteren op zowel het product als het proces. Samenwerken, omgaan met verschillen, zich aan afspraken houden, kritiek geven en kritiek ontvangen en presenteren zijn andere basisvaardigheden die een leerling moet oefenen.

13

Culturele activiteiten

De leerling onderneemt vier verschillende culturele activiteiten en maakt zelf keuzes uit het culturele aanbod.

Daarbij valt te denken aan:

- het bezoeken van tentoonstellingen en/of collecties voor beeldende kunst en/of vormgeving (waaronder ook film-, foto-, video- en multimedia kunst);
- het bezoeken van concerten, dans-, theater en filmvoorstellingen, of repetities, en dergelijke;
- het bezoeken van interdisciplinaire kunstvormen, zoals theatershows;
- het deelnemen aan excursies (architectuurwandelingen, beeldenroutes en dergelijke) en het bezoeken van ateliers, werkplaatsen, archieven, monumenten, historische stadskernen, enzovoorts.

Reflectie en kunstdossier

De leerling heeft eventueel met gebruik van ICT een kunstdossier samengesteld in woord, beeld, beweging en/of geluid en doet verslag van de culturele activiteiten en de voorbereidingen daarop.

In de vorm van een gesprek, werkstuk of een presentatie kan de leerling reflecteren op zijn ervaringen, interpretaties en waarderingen.

Samenvattend: het doel van CKV is om leerlingen kennis te laten maken met hun culturele omgeving en leerlingen zelfstandig een keuze te laten maken uit het aanbod. Een brede oriëntatie staat voorop: leerlingen maken, bij voorkeur buitenschools, kennis met (nieuwe) vormen van kunst en cultuur waarbij ze vooral zelf actief, zelfstandig en ondernemend zijn.

Buitenschools leren

Het onderwijs maakt op dit moment in zijn totaliteit een ontwikkeling door op het gebied van buitenschools leren. Het aandeel buitenschools leren wordt steeds groter en daardoor binnen de school steeds gewoner. Leerlingen mogen nu in tegenstelling tot vroeger onder schooltijd vaker naar buiten voor het uitvoeren van opdrachten. Door buitenschools te leren maken leerlingen deel uit van de maatschappij, worden zelfstandiger en leren verantwoordelijkheid te dragen voor zichzelf en voor anderen. Daarnaast wordt er ook een beroep gedaan op andere dan schoolse vaardigheden. Niet alleen bij CKV spelen activiteiten zich buitenschools af. Op een toenemend aantal vmbo scholen verandert in het beroepsgerichte programma de leeromgeving; er wordt gewerkt met de werkplekkenstructuur. Het leren wordt hierbij geplaatst in een realistische beroepscontext, levensrecht als dat kan, simulatie als dat niet mogelijk is.

14

Eén van de buitenschoolse activiteiten die vorig schooljaar plaatsvonden in het kader van het project 'Verander de ruimte, de ruimte als kunst', was een architectuurwandeling door Rotterdam. De leerlingen bezochten onder andere museum Boymans Van Beuningen, het Nederlands Architectuur Instituut (NAI) en de kubuswoningen. 'We maken afspraken over hoe laat de leerlingen ergens moeten zijn. Maar ze gaan op eigen houtje van de ene naar de andere plek, dat kunnen ze.'

Peter van Gelder, docent tekenen en CKV, IJsselcollege, Capelle aan den IJssel

Leerlingen gaan ook bij andere vakken steeds vaker naar buiten. Zo wennen ze om te werken aan opdrachten die betekenisvol en contextrijk zijn. Leerlingen die iets voor anderen maken, voor een opdrachtgever bijvoorbeeld, of die iets maken met of voor een bepaald doel blijken dikwijls gemotiveerder met hun werk om te gaan dan leerlingen die alleen iets voor zichzelf of in opdracht voor de docent maken. De inhoud van leerstof krijgt voor leerlingen meer betekenis doordat leerlingen voor een bepaalde doelgroep aan een concreet eindproduct werken; het organiseren van een architectuurroute voor medeleerlingen bijvoorbeeld. Of: verzorg een rondleiding voor ouders. Leerlingen treden meer naar buiten en raken eraan gewend ook met andere mensen dan alleen leerlingen en docenten

contact te hebben en een relatie op te bouwen. Door het invoeren van buitenschools leren wordt een extra dimensie gegeven aan het leren binnen betekenisvolle en contextrijke situaties. Deze andere manier van lesgeven komt voort uit het anders denken over leren. Het is een manier van lesgeven waarbij leerlingen actief, in interactie met hun omgeving, zelfstandig en vooral betrokken aan de slag gaan.

De belevingswereld van de leerling vormt het uitgangspunt voor CKV. Afhankelijk van de CKV-activiteit en de locatie van de activiteit gaan leerlingen soms alleen op pad en soms onder begeleiding van docenten. Ook hier is sprake van buitenschools leren. Voor veel leerlingen in het vmbo is deze ontmoeting met kunst en cultuur - buiten de muren van de school- vaak de eerste deelname aan een culturele activiteit. Daarnaast geldt dat het voor veel leerlingen zelfs de eerste keer is dat zij zelfstandig ñ buitenschools - een activiteit ondernemen op een tijdstip dat afwijkt van de gangbare lestijden; na school, 's avonds of in het weekend.

15

Voor vmbo-leerlingen is buitenschools leren een zinvolle en uitdagende manier van leren en een manier die de leerlingen motiveert. Bovendien komen zij op een directe manier in contact met beroepsbeoefenaars in verschillende bedrijven en organisaties, waardoor ze op een vanzelfsprekende manier ook bezig zijn met oriëntatie op leren en werken, een van de eindtermen van het vmbo.

“In Blaak ben ik ook nog alleen op stap geweest met een camera”, vertelt Jillian. “Ik heb foto’s genomen van de kerk en van een hele grote graffititekening, die door allemaal graffitikunstenaars is gemaakt. Wel spannend om dat alleen te doen. De mensen dachten dat ik een toerist was.”

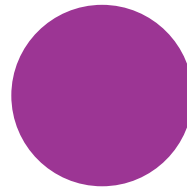
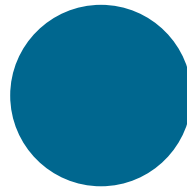
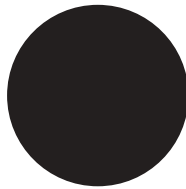
Jillian, IJsselcollege, Capelle aan den IJssel

Van docent naar begeleider

Wat betekent een andere manier van leren en een andere manier van lesgeven voor de rol van de docent en in het bijzonder voor de docent CKV? Leerlingen maken in het kader van CKV in overleg een keuze voor activiteiten. Ze nemen deel aan vier activiteiten, gaan ‘op pad’ en doen hiervan verslag middels een kunstdossier. De CKV-docent moet naast de gewenste portie enthousiasme goed op de hoogte zijn van het culturele aanbod in de regio en is in staat de leerling als coach en begeleider te helpen bij het maken van een keuze. De docent volgt de keuzes, stelt vragen, stimuleert en adviseert leerlingen. Hij weet zelfvertrouwen bij leerlingen te bevorderen. Om samen met leerlingen te reflecteren op werk moet een docent-CKV ook in staat zijn te reflecteren op eigen handelen. De docent observeert ontwikkelingen van leerlingen en speelt daarop in. Hij

bemiddelt als het ware tussen praktijk en leerling en heeft goede contacten met culturele instellingen, kan een netwerk opzetten en dit onderhouden. Omdat bij CKV de leerlingen vaak groepsgewijs aan verschillende activiteiten werken is de docent bij voorkeur iemand die goed kan organiseren, het overzicht weet te houden en vertrouwen heeft in de eigen leerlingen wanneer deze zelfstandig 'op pad' gaan. Daarnaast is van het belang dat een docent het aandurft 'minder te beheersen en meer los te laten'. Met het oog op de ontwikkeling op het gebied van samenhangend onderwijs is het verder belangrijk dat de CKV-docent vakoverstijgend kan werken. Hiervoor is affiniteit met andere vakken en sectoren van belang. Tot slot is deze docent communicatief over werkzaamheden en activiteiten naar leerlingen, collega's, directie, en ouders.

CKV is een jong vak met een nieuwe didactische werkvorm en een vak dat door de veranderingen in het onderwijs in beweging is. Om die reden wordt er van de docent veel verwacht. De hierboven beschreven profielschets is een ideaalbeeld. Bovenal is van belang dat docenten in staat worden gesteld in hun nieuwe rol te groeien en in staat zijn mee te denken en mee te groeien met de ontwikkelingen binnen CKV.

Van leren te kiezen naar kiezen te leren

2

Dit hoofdstuk gaat over de keuze van de leerling. Dat zelf kiezen door leerlingen geheel past in de examenprogramma's van het vmbo wil niet zeggen dat alle leerlingen daar bij CKV ook de gelegenheid voor krijgen. De ervaring leert dat veel docenten nog kiezen voor klassikale activiteiten of zelf voor leerlingen een selectie maken uit activiteiten. Maar op basis waarvan neemt een docent een beslissing?

Als eerste staan we stil bij de pedagogisch-didactische uitgangspunten van het vmbo. Daarna lichten we aan de hand van het CKV-stappenplan toe welke keuzemomenten er voor leerlingen zijn. Vervolgens staan we stil bij de praktijk van de dag.

20 Is leerlingen 'laten kiezen' een werkvorm die typisch aan het vak CKV is voorbehouden? Alvorens in te gaan op deze vraag is het zinvol stil te staan bij de pedagogisch-didactische bron. Die vinden we in de toelichting op alle examenprogramma's in het vmbo. Er staat dat de exameneisen dienen aan te sluiten bij de drie hoofdkenmerken van het totale voortgezet onderwijs, namelijk:

- het bieden van een brede persoonlijke en maatschappelijke vorming aan elke leerling;
- het centraal stellen van een actieve, zo zelfstandig mogelijk lerende leerling;
- het recht doen aan en benutten van verschillen tussen leerlingen.

In de twee laatste hoofdkenmerken staan de kernwoorden: *actief, zelfstandig en verschillen*. Leerlingen die kunnen oefenen met het maken van keuzes geven we de gelegenheid te oefenen in hun proces naar zelfstandigheid. Bovendien zijn leerlingen die zelf iets mogen kiezen meer gemotiveerd om in actie te komen. Met andere woorden: een didactiek waarin leerlingen keuzes leren en kunnen maken geeft invulling aan de genoemde hoofdkenmerken van het voortgezet onderwijs die ten grondslag liggen van de vmbo-examenprogramma's, zo ook aan CKV.

Kenmerkend aan het CKV stappenplan is dat leerlingen op basis van eigen keuzes in groepjes op onderzoek uitgaan en activiteiten ondernemen. Niet de methode is leidend, maar het vertrekpunt ligt bij de beleving van de leerling. Als een CKV-docent de leerlingen centraal stelt dan behoren bij het vertrekpunt vragen als: Wat kan je al? Wat weet je al? Wat wil je nog? Het is daarom zinvol om bij aanvang van CKV te inventariseren wat leerlingen al hebben ervaren en gedaan hebben op het gebied van kunst en cultuur. Dat kan op verschillende manieren:

- Leerlingen zelf als uitgangspunt nemen en bij aanvang van CKV hun niveau van kennis en vaardigheden in beeld krijgen. Gebruikelijk is om het CKV-kunstdossier te beginnen met een 'kunsta autobiografie'. Aan de hand van enkele

le vragen vult de leerling in wat hij/zij in het primair onderwijs, de basisvorming en buiten de school aan kennis en ervaringen heeft vergaard over kunst en cultuur.

- Naar de resultaten kijken van voorgaande schoolperioden waarin leerlingen mogelijk al zijn geconfronteerd met kunst en cultuur. In opkomst is het portfolio. Leerlingen houden voor de kunstvakken al vanaf het begin van de basisvorming een dossier bij en kunnen hiermee doorgaan bij CKV in de bovenbouw.
- Een oriëntatie op wat leerlingen binnen de verschillende vakken in hun schoolloopbaan al hebben geleerd en ervaren. Er is een globale leerlijn waar te nemen voor de kennismaking met kunst en cultuur van de kerndoelen van het primair onderwijs naar de kerndoelen van de basisvorming.

Relevante kerndoelen 'Kunstzinnige Oriëntatie' uit het Primair Onderwijs:

- De leerlingen leren op eigen werk en dat van anderen te reflecteren. (kerndoel 55)
- De leerlingen verwerven enige kennis over en krijgen waardering voor aspecten van cultureel erfgoed (kerndoel 56).

21

Relevante kerndoelen leergebied Kunst en cultuur in de basisvorming voortgezet onderwijs:

- De leerling leert, op basis van enige achtergrondkennis, te kijken naar beeldende kunst, te luisteren naar muziek en te kijken en luisteren naar theater-, dans- of filmvoorstellingen (kerndoel 50).
- De leerling leert met behulp van visuele of auditieve middelen verslag te doen van deelname aan kunstzinnige activiteiten als toeschouwer en als deelnemer (kerndoel 51).
- De leerling leert mondeling of schriftelijk te reflecteren op eigen werk en werk van anderen waaronder dat van kunstenaars (kerndoel 52).

De methodiek voor CKV bestaat uit zeven stappen:

1. Oriëntatie op de begrippen kunst en cultuur
2. Verkenning van de culturele omgeving
3. Keuze maken voor een discipline
4. Uitvoeren van het onderzoek
5. Ondernemen van een culturele activiteit
6. Kunst dossier en reflectie
7. Presentatie

We noemden het al eerder. Kenmerkend aan dit stappenplan is dat leerlingen op

basis van eigen keuzes in groepjes op onderzoek uitgaan en activiteiten ondernemen. Het vertrekpunt ligt bij de leerling: Wat kan je al? Wat weet je al? Hieronder geven we een toelichting op het stappenplan en vermelden steeds welke keuzes leerlingen kunnen maken. Leerlingen die in een veilige omgeving kunnen oefenen met het maken van keuzes, stimuleren we in hun proces naar een grotere zelfstandigheid.

Het CKV-stappenplan

1. Oriëntatie op begrippen kunst en cultuur

In deze eerste stap in de methodiek verkennen leerlingen de begrippen kunst en cultuur en formuleren een definitie voor kunst en cultuur. Docenten kiezen een werkvorm om daar leerlingen met elkaar over na te laten denken en bespreken dit met elkaar. Zoveel leerlingen zoveel definities, is de ervaring van docenten. Voor CKV kan de definitie voor kunst en cultuur ruim geformuleerd worden. De definitie is het vertrekpunt voor de culturele activiteiten van de leerlingen.

22

Voorbeeld

Als definitie voor kunst en cultuur kiest de klas of de leerling:
Kunst zijn alle dingen die door een kunstenaar zijn gemaakt.
Cultuur is alles wat bij een groep mensen hoort.

Keuze:

Een leerling kiest vervolgens als activiteit een bezoek aan een voetbalwedstrijd.

Vraag:

Hoe past deze keuze binnen onze definities van kunst en cultuur?

Een voetbalwedstrijd en daarmee het bezoek aan het stadion kan voor de leerling het uitgangspunt zijn voor een nader onderzoek naar voetbalkleding, logo's, reclameborden of stadion-architectuur. Leerlingen kunnen nadat ze een keuze hebben gemaakt voor een onderwerp een museum, en misschien wel een voetbalmuseum, bezoeken.

De keuze die leerlingen moeten maken: Welke definitie kiezen we?

Als eerste kennismaking met CKV brengen de leerlingen hun culturele omgeving in kaart met behulp van foto's. Deze worden op school in een kunstzinnige collage gepresenteerd. Hieraan vooraf vragen de leerlingen zich af wat allemaal kunst en cultuur is. Dat doen ze in de vorm van een quiz die zichtbaar maakt hoe 'kunst -en-cultuur-minded' leerlingen zijn.

Peter van Gelder, docent tekenen en CKV IJsselcollege, Capelle aan den IJssel

2. Verkenning van de culturele omgeving

In de tweede stap, de verkenning van de culturele omgeving, gaan leerlingen op onderzoek uit naar kunstzinnige en culturele activiteiten of instellingen in de buurt: de wijk, hun woonplaats of regio. Deze activiteiten worden in kaart gebracht. De begrenzing van het gebied dat leerlingen onderzoeken is mogelijk ook het kader waarbinnen leerlingen activiteiten kunnen kiezen.

- Welke culturele activiteiten zijn er in de buurt?
- Wat versta ik onder ‘in de buurt’?
- Welk gebied wil ik onderzoeken?

3. Keuze maken voor een discipline

Nadat leerlingen de culturele en kunstzinnige activiteiten in kaart gebracht hebben bestaat de volgende stap uit de keuze voor een discipline. Ze kunnen kiezen uit beeldende kunst (beeldhouwkunst, schilderkunst, architectuur, design, toegepaste kunst, film, erfgoed, enz.) dans, muziek en theater. Leerlingen verzamelen bijvoorbeeld informatie over prijzen, data en locaties van concerten, voorstellingen of optredens.

- Hoe kies ik?
- Wat is de consequentie van zelfstandig kiezen?
- Wat is de consequentie van mijn keuze?

Docenten reageren wel eens kritisch over de mogelijkheid van leerlingen om zelf te kiezen. Weten leerlingen wel voldoende om te kunnen kiezen? In hoeverre volgen leerlingen de weg van de minste weerstand? Kiezen ze niet te makkelijk voor wat ze al kennen en kunnen? Volgen leerlingen wanneer ze zelf mogen kiezen hun eigen gevoel of zijn ze geneigd vriendjes en vriendinnetjes te volgen? Wanneer de methodiek zou beginnen met stap 3, dan zou deze kritiek terecht zijn. Een collega met veel CKV-ervaring merkte eens terecht op: “Alleen als leerlingen de stappen 1 en 2 goed doorlopen, kunnen zij verantwoord kiezen bij stap 3.”

4. Uitvoeren van het onderzoek

In de vierde stap wordt de activiteit voorbereid. Nu kiezen leerlingen de activiteit en verzamelen gerichte informatie: een recensie of artikelen over de activiteit die ze willen bezoeken. Binnen deze stap zijn er voor leerlingen weer een aantal (pragmatische) keuzemomenten. Ze moeten bronnen kiezen en keuzes maken over tijd en over geld.

- Hoeveel heb ik aan kunstbonnen te besteden? Hoe verdeel ik mijn geld over de vier activiteiten: bijvoorbeeld één duur concert, een film, een beeldenroute en een straattheatervoorstelling?

- Zijn er reiskosten?
- Hoeveel tijd wil ik aan de verschillende activiteiten besteden? Hoe lang wil ik reizen? Hoe lang duurt elk van de activiteiten?
- Waar verzamel ik informatie over de activiteit: internet, mediatheek, krant, recensies.
- Interview ik een kunstenaar? Zo ja, wie?
- Ga ik naar een workshop?
- Bezoek ik een atelier?

“Wat ik heel leuk vond was een bezoek aan de bioscoop en een interview. We hebben de zoon van de buurvrouw vragen gesteld. Die draait films. Hij heeft van alles verteld over het filmmappaat en hoe dat ding werkt. En daarna hebben we naar Scary movie 3 gekeken. Lekker griezelen.”

24

Ayten, leerlinge LWOO AOC-Oost, Almelo

5. Ondernemen van een culturele activiteit: op pad

Stap vijf vindt plaats wanneer leerlingen in groepjes of als klassikale activiteit (onder begeleiding) de school uitgaan om aan een culturele of kunstzinnige activiteit deel te nemen. Het moment waarop leerlingen de activiteit ondernemen kan ook na school, 's avonds of in het weekend zijn. Het initiatief voor de activiteit ligt, bij voorkeur, bij de leerlingen. Er resteren afhankelijk van de gekozen vorm veel keuzemogelijkheden:

- Wanneer ga ik? Wil ik 's avonds een activiteit bezoeken of doe ik dat overdag en bij voorkeur in de ochtend omdat ik 's avonds vaak moet trainen?
- Ga ik alleen of ga ik met iemand anders? Zo ja, met wie? Kies ik iemand die bijvoorbeeld ook van dans houdt of kies ik iemand met wie ik bevriend ben?

6. Kunstdossier en reflectie

In het kunstdossier doen leerlingen verslag van hun deelname aan activiteiten en reflecteren hierop. In het dossier beschrijven ze de activiteit: bijvoorbeeld een interview met een muzikant en ook maken ze een verslag van het concert dat ze bezochten. Leerlingen geven hun mening over de activiteit en spreken een beargumenteerde waardering uit: waarom was het goed of juist slecht. Het schrijven van verslagen is voor veel leerlingen een weinig geliefde werkvorm. Ook hier zijn er weer diverse keuzemogelijkheden:

- Maak ik een videoverslag?
- Of een fotorapportage?
- Schrijf ik een recensie voor het schoolblad?
- Ga ik een tekening/collage/schilderij maken?
- Maak ik een PowerPoint presentatie?

- Of een gedicht?

7 Presentatie

CKV kan worden afgesloten met een presentatie. Dat is een keuze. Het examenprogramma vereist geen presentatie. Maar omdat er veel mogelijkheden voor rapportage over en reflectie op een activiteit door middel van een presentatie kunnen plaatsvinden is ervoor gekozen om deze stap in de methodiek op te nemen. Leerlingen kunnen hun ervaringen aan klasgenoten, aan leerlingen van de tweede klas, aan docenten of aan ouders presenteren. Door een presentatie werken leerlingen naar iets toe en kunnen medeleerlingen ervaren hoe divers culturele en kunstzinnige uitingsvormen kunnen zijn. Ze kunnen in principe uit veel mogelijkheden kiezen:

- dialoog voordragen
- musiceren
- dansen
- poëzie voordragen
- PowerPoint presentatie verzorgen
- expositie van verzamelde dingen, tekeningen, et cetera
- videopresentatie verzorgen

25

Schoolexamen

CKV wordt afgerond met een schoolexamen en moet 'naar behoren' worden afgesloten. Voor het schoolexamen moet de leerling kunnen aangeven:

- hoe hij zich heeft georiënteerd op studie en beroep;
- aan welke vaardigheden hij heeft gewerkt;
- dat hij vier culturele activiteiten heeft ondernomen;
- wat de inhoud van de activiteiten is en welke waardering hij daaraan hecht.

Het schoolexamen kan aan de hand van het kunstdossier worden afgenomen door middel van een individueel gesprek of een groepsgesprek wanneer leerlingen in een groepje hebben gewerkt.

De praktijk

De praktijk is in veel gevallen weerbarstiger dan de theorie. Bij voorkeur dienen leerlingen hun CKV- activiteiten zoveel mogelijk zelf te kiezen. De ervaring leert ons dat scholen in toenemende mate producties inkopen, kiezen voor klassikale activiteiten of voor leerlingen een selectie maken uit activiteiten.

Mogelijke verklaringen hiervoor zijn:

- Er zijn scholen die als introductie op CKV een of meerdere activiteiten gezamenlijk aanbieden om leerlingen eerst bewust enkele stappen in de methodiek aan te leren.

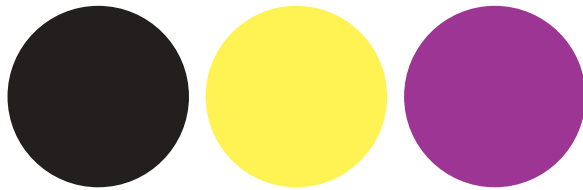
- Er zijn ook scholen die willen dat alle leerlingen in ieder geval met, bijvoorbeeld, dans in aanraking komen en een dansproductie inhuren.
- Er zijn scholen die te maken hebben met een beperkt regionaal aanbod aan kunst en cultuur.
- Er zijn docenten die het lastig vinden leerlingen ‘los’ te laten en bevreesd zijn de controle over leerlingen en leerstof te verliezen.
- Beheersen van financiën en veiligheid.
- Een gebrek aan structurele samenwerking tussen scholen en culturele instellingen.

Conclusie

CKV is niet alleen ervaringsgericht en praktijkgericht, maar vooral vaardigheidsgericht onderwijs. Dit blijkt uit de vele vaardigheden waarmee leerlingen kunnen oefenen wanneer ze zelfstandig alle stappen van de methodiek doorlopen. Door het inhuren van producties, door het als docent zelf organiseren van activiteiten vallen in stap 2, 3 en 4 maar ook in stap 5 een aantal essentiële vaardigheden weg. Vaardigheden die een beroep doen op het functioneren als persoon in de maatschappij. Enkele voorbeelden:

- Het nadenken over de consequentie van je keuze.
- Een voorkeur uitspreken.
- De juiste informatie verzamelen en ordenen.
- Aanvangstijden, toegangsprijzen en kortingsregelingen vinden en begrijpen.
- Kaartjes reserveren en kopen.
- Afspraken maken met klasgenoten of een culturele instelling.
- Verantwoordelijkheidsgevoel ontwikkelen voor elkaar.
- Omgangsvormen hanteren.
- Gedragsregels in acht nemen.
- De weg zoeken, vragen en vinden.
- Etcetera.

Tot slot: CKV is een jong vak. Leerlingen zelf laten kiezen is een kwestie van tijd, durf en pedagogisch-didactische professionaliteit.

Belemmeringen

3

In de huidige praktijk van CKV komt het bezoek aan de bioscoop wel het meest voor. Film en theater scoren volgens recent onderzoek (2004) van CJP hoog. De inzet van aangeboden CKV-bonnen is daarbij een goede stimulans. Dikwijls komen leerlingen met hun kunstbonnen echter niet uit. Daarom nemen scholen ook initiatieven om dicht bij of in school goedkope activiteiten aan te bieden. Het doel bij CKV is dat leerlingen culturele activiteiten beleven op locatie: muziek beluister je niet via een geluidsdrager maar je gaat naar een concert, een film zie je niet op tv of op DVD maar in het filmhuis of de bioscoop, je bekijkt niet dia's van schilderijen maar de echte in een museum. De beleving staat voorop.

Leerlingen die voor de activiteiten op pad gaan komen veel belemmeringen tegen, blijkt uit onderzoek. Dit hoofdstuk gaat over belemmeringen en drempels. Hoe hoog is voor leerlingen de drempel om binnen te stappen bij een culturele instelling? Wat zijn voor leerlingen populaire activiteiten? Maar ook: hoe ervaren culturele instellingen de bezoekende leerling en wat kunnen culturele instellingen doen om de drempel te verlagen en hoe kunnen docenten hun leerlingen voorbereiden op de activiteit?

30

Allereerst staan we stil bij een rapport van onderzoeksbureau Letty Ranshuijzen. Daarna besteden we aandacht aan een recent onderzoek van CJP naar de favoriete bezigheden van jongeren. We kijken naar knelpunten en doen suggesties ter verbetering.

Hoe ervaren leerlingen in het vmbo theaterbezoek? In het onderzoeksrapport 'Gezocht: Jonge Theaterbezoekers' een onderzoek naar succesvolle methodieken voor jongerenmarketing in de podiumkunsten, onderscheidt onderzoeksbureau Letty Ranshuijzen drie groepen: geïnteresseerden, latent geïnteresseerden en niet geïnteresseerden. De niet geïnteresseerden, volgens het rapport, zijn de groep jongeren die geen theaters bezoeken en zich afkeren van de gevestigde kunst en cultuur. Deze groep is onder andere te vinden onder de lager opgeleide leerlingen van vmbo en mbo.

In het rapport omschrijft het onderzoeksbureau drie soorten drempels:

- Sociale drempels: waar voelt de doelgroep zich thuis, wat is de uitstraling en hoe is de sfeer?
- Kennis en ervaringsdrempels: er is te weinig herkenning, te weinig aansluiting bij de belevingswereld van de doelgroep, onbekendheid met de materie en er is te weinig interactiviteit.
- Praktische drempels: aanvangstijden, reserveringen, reistijd, huisregels (bijvoorbeeld een betaalde garderobe) en de prijzen van de drankjes.

Een samenvatting van het rapport is te downloaden via: www.podiumkunsten.nl

“Activiteiten zijn leuk als je ze samen met de andere leerlingen kunt doen”, zegt Monique. Daar sluit Jowi zich bij aan. “Het moet wel je interesse hebben.” Marijntje vindt het belangrijk dat je zelf kunt kiezen wat je leuk vindt. “Doe-activiteiten, daar hou ik van.”

“Goede activiteiten moeten je aan het nadenken zetten” aldus Marijntje. Jowi en Monique vinden dat een activiteit je enthousiast moet maken voor wat je doet. “Je moet er wel interesse voor kunnen opbrengen. Ik zou een opera niks aan vinden. Veel te lang stilzitten en dan dat gegalm van die zangers. Wel leuke huizen op het toneel. En ze dragen van die mooie oude kleren. Maar dat heb je in tien minuten wel gezien.”

Marijntje, Jowi en Monique, leerlingen Groenewald College, Stein

Een recent onderzoek (2004) van CJP onder CKV leerlingen leverde de volgende gegevens op. Aan CKV leerlingen werd gevraagd wat ze het liefst doen. Hieronder de favoriete bezigheden in volgorde. Helemaal bovenaan staat wat jongeren het liefst doen.

1. Dvd/video kijken
2. Cd's luisteren
3. Dansen/uitgaan
4. Sporten
5. Tochtjes maken
6. Film kijken
7. Boeken lezen
8. Creatief bezig zijn
9. Muziek maken
10. Evenementen/ dancefestivals bezoeken

De Top 7 van CKV bonbestedingen:

1. Bioscoop
2. Theater
3. Centra voor de kunsten
4. Overig (die niet onder theaterbureaus en instellingen als noemer vallen)
5. Musea
6. Poppodia
7. Kunstuitleen

Bron: <http://www.docentenpas.nl>

Wanneer we de gegevens met elkaar vergelijken lijkt de bonbesteding niet helemaal overeen te komen met de favoriete bezigheden van de leerlingen. Leerlingen luisteren graag naar muziek maar een bezoek aan poppodia staat op

de 6e plaats in de top 7 van CKV bonbestedingen.

“Ik vind veel voorstellingen te duur voor leerlingen. De prijzen van een musical, een grote dansvoorstelling of een concert zijn voor leerlingen toch niet op te brengen. Instellingen beginnen zich steeds meer te realiseren dat de leerlingen van vandaag betalende klanten zijn. Nu en zeker in de toekomst. Ze anticiperen daar steeds meer op met aangepaste voorstellingen, lesbrieven en dergelijke zaken. Nu de prijzen nog.”

Sjra Borsboom, docent CKV, Groenewald College, Stein

Wat ook opvalt in het onderzoek is het museumbezoek van leerlingen. Het museum komt niet voor in de rangorde van favoriete bezigheden van jongeren. Bij de bonbesteding staat het bezoek aan het museum op de vijfde plaats en daarmee redelijk laag in de rangorde. Een mogelijke verklaring hiervoor kan zijn dat musea soms gratis zijn voor CKV leerlingen.

32

Hieruit valt op te maken dat leerlingen het museum weliswaar bezoeken, maar de vraag is hoe zij dat doen. Uit gesprekken met educatieve medewerkers van diverse grootstedelijke musea blijkt dat er weinig leerlingen individueel en op eigen initiatief naar het museum komen. Als leerlingen komen gaat het vaak om een georganiseerd bezoek waarvoor door docenten vooraf is gereserveerd. Meestal krijgen de leerlingen dan een rondleiding langs de tentoongestelde werken of is een lesbrief gemaakt waarmee ze aan het werk gaan.

Zijn dit wel de interessante tentoonstellingen voor de overwegend ‘doe-leerlingen’ van het vmbo? In hoeverre komen culturele instellingen, hier de musea, tegemoet aan de wensen van deze doelgroep? Uit gesprekken met educatieve medewerkers van een aantal musea blijkt dat musea een aantal beperkingen hebben en een aantal wensen hebben in de omgang met het onderwijs. Dit zijn:

- Een goede verhouding tussen kosten en baten;
- Geen arbeidsintensieve projecten;
- Minimale organisatie met een maximaal effect;
- Projecten moeten in principe kunnen draaien binnen wisselende tentoonstellingen;
- Leerlingen moeten bekend zijn met de huisregels;
- Verbeterde communicatie met docenten.

‘Het museum als bedrijf.

“Leerlingen krijgen in twee uur tijd een rondgang door het museum en mogen onder andere de depots zien. Ze kunnen in gesprek gaan met de directeur, mensen van de beveiliging en de vormgevers. Het hele museum is voor de leerlingen toegankelijk. Op school is het bezoek goed voorbereid. Leerlingen hebben vragen gemaakt die ze aan de medewerkers van het museum willen stellen. Tijdens de rondgang rouleren de leerlingen langs de verschillende functies. De vormgever heeft foto’s van de leerlingen gemaakt en op de website van het museum geplaatst, wat voor leerlingen erg leuk is. De activiteit is van begin tot eind gestuurd.”

“De plus en minpunten van het project:

- + leerlingen kwamen uit de rondleiding en wilden toen wel eens zien wat er in het museum aan kunst hangt of staat.*
- + zowel de medewerkers als de leerlingen waren enthousiast.*
- zeer arbeidsintensief. Aan dit project deden 25 leerlingen mee en er was veel personeel beschikbaar. Daardoor is het niet haalbaar dit project op deze manier te herhalen.*

Het museum werkt nu aan een film over ‘Het museum in bedrijf’

Joke Alkema, Museum voor Moderne Kunst te Arnhem

“Het onderwijs is afhankelijk van wat culturele instellingen te bieden hebben”, merkte een docent een keer op. Aan de andere kant geven musea aan dat de communicatie met het onderwijs voor verbetering vatbaar is. Enkele gesignaleerde knelpunten:

- *Educatieve medewerkers vinden het lastig de juiste persoon op school te benaderen. Het komt nogal eens voor dat docenten wisselen van taken;*
- *Docenten zijn niet altijd even goed op de hoogte van de mogelijkheden die musea bieden;*
- *Niet alle CKV-docenten zijn zelf cultureel actief en hebben affiniteit met kunst en cultuur;*
- *Museummedewerkers stappen zelden of nooit over de drempel van de school.*

33

“Docenten moet je vanaf het begin betrekken bij de ontwikkeling van educatieve projecten. Dan pas wordt je materiaal bruikbaar voor de doelgroep en levert het een toegevoegde waarde. Het heeft me veel moeite gekost om docenten te traceren, te bereiken en uit te nodigen voor de Singer Laren docentendag. Opvallend was de bereidheid van docenten om mee te denken over het materiaal. Ze waren zeer positief. Veel docenten hebben aangegeven actief op de hoogte te willen blijven van de educatieve projecten bij Singer Laren. Wat tijdens de docentendag bleek is dat veel docenten eigenlijk niet goed weten wat er precies in het Singer theater en museum te doen is. Onze vervolgstap is nadenken wat we nog meer met docenten kunnen en willen. Docenten willen wel maar kunnen vaak niet. Ze hebben een drukke baan. We willen nu een pool opzetten van docenten met diverse achtergronden die betrokken worden bij het educatieve aanbod van theater en museum. Hun didactische achtergrond levert belangrijke input voor ons inhoudelijke aanbod. Van belang is dat leerlingen op de juiste wijze benaderd worden en enthousiast raken. De rest komt dan vanzelf wel. We willen aan de ene kant de kwaliteit van het educatieve aanbod waarborgen en aan de andere kant een actieve lijn naar het onderwijs uitzetten. De verantwoordelijkheid voor het Singerbezoek ligt bij docenten; zij zijn degenen die komen en leerlingen meenemen. De culturele

instelling is erbij gebaat de school binnen te stappen en te overleggen met docenten over projecten. Bovendien is dat een goede gelegenheid je doelgroep beter te leren kennen.”

Emma FitzGerald, medewerker educatie Singer Laren

Partners in kunst- en cultuureducatie

Sinds de ontwikkeling van CKV hebben centra voor de kunsten, muziekscholen, musea, theaters, filmhuizen en dergelijke een nieuwe rol gekregen. Deze culturele instellingen maken met hun aanbod en educatie onderdeel uit van de culturele omgeving van de scholen in hun regio. Veel culturele instellingen, waaronder met name de centra voor de kunsten en muziekscholen, zijn voorzien van uitstekend geoutilleerde studio's, theateraccommodaties, podia en ateliers. Hier kunnen leerlingen onder gespecialiseerde begeleiding werken in een uitdagende en professionele leeromgeving.

34

Kunstbeschouwing is een onderdeel van kunsteducatie. Bij kunstbeschouwing gaat het om het ontwikkelen van kennis en vaardigheden om beelden te plaatsen in een historische context en deze te onderzoeken en te analyseren. Sinds de invoering van CKV 1 wordt er niet alleen meer beschouwd, beluisterd, bestudeerd en verklaard, maar is er een nieuw aspect bijgekomen namelijk dat van beleving. We vragen leerlingen om een mening: wat vind jij ervan?

“Ik vind dat je gewoon duidelijk bij je standpunt moet blijven en duidelijk moet zeggen wat je wel en niet mooi vindt. Kijk niet teveel naar wat andere leerlingen doen en mooi vinden. Tenslotte is het vak er voor jou, zodat jij er echt iets mee kan.”

Jillian, leerling IJsselcollege, Capelle aan den IJssel

“Doe zoveel mogelijk leuke dingen. Er is altijd wel iets dat je zelf ook leuk vindt. En neem er gewoon de tijd voor. Geniet ervan.”

Kim en Aytan, leerlingen LWOO AOC-Oost, Almelo

Vanaf het begin is de intentie geweest dat leerlingen die beleving bij CKV ook echt zouden ervaren door de confrontatie met kunst en cultuur op locatie. Niet meer alleen de reproductie, dia, poster, CD of video in school, maar ook de echte ervaring in het museum, de stad, de concertzaal, het filmhuis of het theater. Hierdoor is samenwerking tussen scholen en culturele instellingen van essentieel belang. Als partners in kunst en cultuureducatie kunnen scholen en culturele instellingen in goede samenwerking het educatieve materiaal ontwikkelen. Scholen hebben de pedagogische en didactische expertise in huis, ze kennen de doelgroep en kunnen die zelf bij ontwikkeling en toetsing inschakelen. De cultu-

rele instellingen zijn de experts ten aanzien van de culturele/kunstzinnige professionaliteit en kwaliteit. Partnerschap tussen scholen en culturele instellingen leidt tot synergie die het educatief (les)materiaal optimaal kan maken voor gebruik door leerlingen.

“Een theater weet nou eenmaal van theater maken en wij hebben verstand van omgaan met leerlingen. Dus heb je elkaar nodig voor goede CKV-activiteiten.”
John Bazuijnen, docent CKV, IJsselcollege, Capelle aan den IJssel

Scholen (CKV-coördinatoren) en (educatieve) medewerkers van kunst- en cultuurinstellingen zochten en vonden elkaar in plaatselijke of regionale netwerkverbanden, studiedagen, trainingen en conferenties. Er zijn nog grote afstanden te overbruggen.

“Wat moeten we met die prachtige folders over de nieuwe exposities van het museum, als ze niet aansluiten bij ons jaarprogramma?”, zeggen de docenten. “Hoe weten we wie, wanneer en waar aanspreekbaar is als contactpersoon in school?”, vragen de educatieve medewerkers van musea zich af.

35

Het proces naar partnerschap in kunst- en cultuureducatie is in volle gang. Daarbij springen onder andere een groeiende aandacht voor afstemming van vraag en aanbod in het oog. Maar ook groeiende kennis over de actuele ontwikkelingen in het onderwijs bij educatieve diensten en een betere inhoudelijke kennis van de docenten over de mogelijkheden van de culturele instellingen. We onderscheiden de volgende zes niveaus waarbij we aandachtspunten geven:

1. Ambitieniveau
2. Relatieel niveau
3. PR
4. Leerlingniveau
5. Inhoudelijk niveau
6. Praktisch niveau

1. Ambitieniveau

Op het niveau van ambitie kun je afspraken maken over wat je met elkaar wilt bereiken en op welk niveau je dat wilt: schoolniveau en/of docentenniveau. We brengen de volgende punten onder de aandacht:

- Organiseer als culturele instelling een docentendag;
- Laat zien wat de mogelijkheden zijn in de culturele instelling;
- Is er kant-en-klaar lesmateriaal, een werkboek dat eventueel als dossier kan dienen?
- Ontwikkel als culturele instelling samen met docenten educatieve projecten;

- Laat andere collega's kritisch kijken naar de ontwikkelde activiteiten;
- Maak afspraken over de rol van de docent (of begeleider, organisator, lobbyist);
- Maak afspraken hoe en waarover je met leerlingen communiceert (bijvoorbeeld afspraken over gedragscodes);
- Vraag leerlingen om hun mening.

2. Relatieve niveau

Het opbouwen van een duurzame relatie kost tijd. Partnerschap in kunst en cultuur ontwikkelen houdt in: een relatie aangaan, opbouwen en in stand houden. Enkele tips hoe je de relatie opbouwt en in stand houdt:

- Kies voor een persoonlijke benadering;
- Werk met vaste contactpersonen;
- Benoem niet de leerling maar juist de docent als ambassadeur van de culturele instelling; het inwerken van leerlingen is erg tijdrovend en dient elk jaar weer opnieuw te gebeuren;
- Welke voorrechten heeft een docent/ambassadeur? Kan een docent, eventueel met collega's, vrij inlopen om de lessen voor te bereiden en in het museum het nieuwe aanbod bekijken?
- Partners komen bij elkaar over de drempel: culturele instellingen bij scholen en andersom.

“Het museum in Enschede heeft allerlei workshops die leerlingen aanspreken. Die kant mag het nog meer op gaan. Leerlingen zijn een grote doelgroep waar culturele instellingen nu al een relatie voor de toekomst mee kunnen opbouwen. Wij krijgen op school veel voorstellingen en workshops van instellingen aangeboden. Voor ons als docenten is het lastig kiezen. Het kost veel tijd om alles vooraf te gaan zien. Maar het is wel leuk om naar voorspeeldagen te gaan, waar een aantal voorstellingen achter elkaar worden gespeeld.”

Els van Grunsven, docent CKV en beeldende vorming, AOC-Oost, Almelo

3. Public Relations

Hoe breng je de culturele en kunstzinnige activiteiten onder de aandacht bij leerlingen?

- Laat culturele instellingen gebruik maken van de website van de school of adverteer in de schoolkrant;
- Sommige scholen plaatsen op hun website foto's van de activiteiten die leerlingen gedaan hebben en geven daar een toelichting bij;
- Er zijn scholen die in de schoolkrant een CKV top tien publiceren;
- Betrek leerlingen bij het ontwerpen van flyers of posters voor de activiteit;

- Laat leerlingen tijdens de activiteit met een digitale camera “best shots” maken van de instelling en doe daar als instelling je voordeel mee.

4. Leerlingniveau

Voor veel leerlingen is het de eerste keer dat ze buiten school en soms zelfs buiten lestijd aan een culturele activiteit deelnemen. Een paar tips om de leerlingen gericht te laten werken:

- Kruip in de huid van de vmbo-leerling. Voelt de doelgroep zich thuis? Wat is de uitstraling en hoe is de sfeer?
- Ontvang leerlingen persoonlijk en vriendelijk, eventueel op afspraak, en in kleine groepen;
- Geef, als leerlingen een opdracht krijgen, een toelichting en bespreek waar ze iets kunnen vinden (eventueel aan de hand van een plattegrond);
- Wijs leerlingen op de bewegwijzering;
- Vraag feedback van leerlingen en pas je project eventueel aan;
- Gebruik leerlingen als klankbord: wat zijn leuke projecten en hoe kunnen we die invullen;
- Vang de leerlingen na afloop op en toon interesse.

37

“Wat zijn er toch veel soorten kunst. Die beelden zetten je wel aan het denken. Als opdracht moesten we over twee beelden iets schrijven, over het materiaal en de vorm. We maakten ook tekeningen en foto’s van de beelden voor bij het verslag. Je hebt het meest aan een bezoek als je er echt zelf mee bezig bent. Alleen kijken of saaie vragen invullen, wie vindt dat nou leuk?”

Selina, leerling vmbo theoretische leerweg, IJsselcollege, Cappelle aan den IJssel

5. Inhoudelijk niveau

Op inhoudelijk niveau gaat het erom of de ervaring past bij de belevingswereld van de leerling. Ook hier wat tips:

- Bekijk CKV-methodes;
- Houd rekening met de (on)mogelijkheden van de leerling, vmbo leerlingen zijn vooral ‘doeners’;
- Zorg voor keuzemomenten. Leerlingen die een keuze kunnen maken op basis van interesse zijn gemotiveerder.

“De leerlingen houden van levendigheid. Te lang stilzitten en een saai verhaal vinden ze niet boeiend. Je houdt de aandacht langer vast met meespeeltheater of een levendig stuk.”

Sjra Borsboom, docent CKV, Groenewald College, Stein

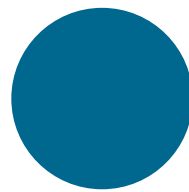
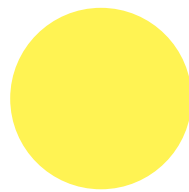
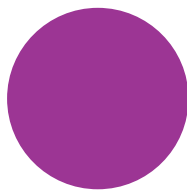
Ik zou het leuk vinden als er meer leuke muziek was bij alles wat je doet, ook in een museum”, geeft Ayten aan. “Met een koptelefoon op of zo. En een jaren zeventig museum zou ik leuk vinden.”

“Ja”, zegt Kim, “waar je kleren kan passen uit die tijd, waar van die mooie ronde stoelen staan en een zitkuil. Waar bladen liggen en natuurlijk disco wordt gedraaid en andere muziek. Dan kun je tenminste iets doen wat we leuk vinden.”
Ayten en Kim, leerlingen LWOO AOC- Oost, Almelo

6. Praktisch niveau

Tot slot volgen hier enkele aandachtspunten om de activiteit in de instelling toegankelijker te maken voor leerlingen:

- Is er een speciale leerlingen folder of informatie voor deze doelgroep op de website?
- Weten leerlingen de instelling makkelijk te vinden?
- Is de routebeschrijving helder?
- Zijn de openingstijden bekend?
- Is de contactpersoon vriendelijk en makkelijk bereikbaar?
- Weten leerlingen de weg in het museum te vinden?
- Hebben de drankjes ‘leerlingen-prijzen’?
- Welke afspraken gelden er over de garderobe?
- Zijn er nog andere regels die leerlingen moeten weten?

"Veel soorten kunst", ervaringen van leerlingen

4

Monique, Marijntje en Jowi zijn drie praatgrage vmbo leerlingen van het Groenewald College in Stein. Ze hebben net een jaar CKV achter de rug.

Activiteiten, Doedelzakken & streetdance, theater en ouderwets eten maken
Het 'Rondje cultuur' is de opmaat voor kunstzinnige en culturele activiteiten. Dit is een van de twee verplichte activiteiten in 3 vmbo van het Groenewald College. De andere twee kunnen de leerlingen zelf invullen.

'Rondje cultuur' wordt georganiseerd door de afdeling cultuureducatie van de muziekschool in Sittard, de afdeling cultuur en school van de Provincie Limburg en de gemeenten Stein en Beek. De leerlingen kunnen hun interesses van tevoren opgeven.

"We hebben de workshops bij verschillende organisaties gevolgd. Ik ben gewoon op de fiets gegaan," vertelt mondige Marijntje. "Je kon kiezen uit 12 workshops. Van dans tot het archeologisch museum met cultureel erfgoed. Ik heb drama gedaan. Geweldig, je kon allerlei spel oefeningen doen met bevriezen, spiegel van de beweging van een andere leerling, 'vastgelijmd' aan de vloer zitten en dan bewegen en dat soort dingen. Je moest daarna spelen dat je fiets was gestolen en wat je dan zou doen. Die rollenspelen vind ik niet zoveel aan, de andere oefeningen wel."

Jowi is naar streetdance geweest. "Zes jongens en 20 meiden. En de jongens stonden vooraan. De meiden vonden het te eng, omdat ze anders op zouden vallen. Ik hou van dansen, cool om ook dit te leren."

Monique is met de bus naar Heartbeat geweest: "Geweldig, een percussiegroep trad op in de muziekschool in Sittard. Allemaal verschillende trommels en instrumenten, uit allerlei culturen. En ze vertelden ook uit welk land de instrumenten kwamen." Marijntje vult aan: "Ik mocht zelfs als een van de weinigen djembé meespelen. Wel een simpel ritme, maar leuk."

Monique is ook naar Parijs geweest: "Parijs vond ik erg leuk. Het was een excursie voor meerdere vakken. En als je wilde kon je ook voor CKV allerlei gebouwen bekijken. Met een kijkwijzer en een vragenlijst in de hand hebben we de Arc de Triomphe en de Eiffeltoren gezien. Die was wel erg hoog en dat voel je goed na nachten weinig slaap!"

"L'amour des Oranges is een straattheaterstuk, een mooi stuk" vertelt Marijntje. Ze speelt zelf bij het jongerentheater en zou wel zo mee willen spelen. "Ik heb stage gelopen bij een straattheatergroep, daar speelt mijn dramadocente. Ik heb haar geholpen met lesgeven aan jonge kinderen en volwassenen. Dat was wel moeilijk, ik moest ineens zeggen wat ze moesten doen."

Marijntje weet wat ze wil. Ze gaat na het examen het havo volgen en een vooropleiding voor theatersport. "Ik wil naar de Toneelacademie in Maastricht. En

daar heb je wat voor over.”

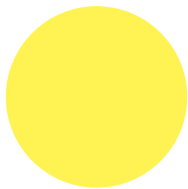
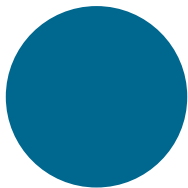
Monique koos voor een bezoek aan het Romeins museum in Tongeren. “Het is letterlijk in lagen opgebouwd. Het diepst ligt het verleden en je loopt in een soort spiraal omhoog. Je ziet heel goed wat er in allerlei tijden werd gedaan en is gevonden aan spullen. Het Romeinse deel vind ik mooi. Toen wij nog in hutjes woonden waren zij al ontwikkeld. Het deed me denken aan die films van Asterix en Obelix. Daar hebben de Romeinen het ook goed voor elkaar”.

“Een andere activiteit was Bandit like Beckham,” vervolgt Monique. “Een film over een meisje dat graag wilde voetballen maar dat eigenlijk niet mocht. We hebben het er ook bij levensbeschouwing over gehad, met een lesbief”.

Jowi speelt nu vier maanden doedelzak. Hij heeft een echte Schotse doedelzak op de kop getikt. “Die dingen zijn behoorlijk duur. De Belgische kampioenschappen doedelzakspelen zijn geweldig. Het was een van mijn activiteiten. Ik heb daar ook een doedelzakspeler geïnterviewd.” Hij is nog steeds onder de indruk van het oefenoptreden van de Schotse Corrovallum pipes. “Zo mooi om te zien en te horen. Hele vrolijke muziek, dat vind ik er zo leuk aan.”

Hij is een van de weinige jongens op school die gek is op dansen. Ierse Riverdance, dat is het summum. Met een meisje uit een andere klas zit hij op les. Binnenkort gaan ze samen naar the Magical Rythms of Ireland. En met zijn vader naar ‘Der Untergang’, een film over de laatste uren van het leven van Hitler. Nu zonder CKV bonnen, maar met CJP vanwege de korting.

Jowi: “Hoe ik me voorbereid? Net als vorig jaar bij CKV. Stukjes over de film lezen en daarna aan elkaar vertellen wat je ervan vindt.”

Hoe organiseer je CKV?

5

De kern van CKV

Hoe CKV in het vmbo ook wordt georganiseerd, in alle gevallen is het kader hetzelfde. De uitgangspunten zijn de te besteden tijd en het examenprogramma. Voor CKV wordt minimaal 40 lessen geadviseerd te geven in het derde of vierde leerjaar. Daarbinnen moeten leerlingen:

1. actief deelnemen aan tenminste vier verschillende activiteiten;
2. reflecteren op hun activiteiten en een kunstdossier samenstellen.

Als vmbo-scholen het vak op deze punten checken dan voldoen zij aan de minimale voorwaarden voor het examenonderdeel CKV. De organisatie van CKV is erg afhankelijk van de exacte inhoud van het examenprogramma en de visie van de school. In het examenprogramma wordt het begrip 'culturele activiteiten' verder uitgewerkt. Wat wordt bijvoorbeeld precies bedoeld met een 'culturele activiteit'? En welke activiteiten worden er van leerlingen verwacht?

46

De culturele activiteiten *(citaat uit het examenprogramma)*

In het kerndeel (CKV/K/4) zijn de culturele activiteiten zo verdeeld naar de verschillende kunstdisciplines in dans, drama, beelden vormgeving en muziek, dat een brede spreiding is gegarandeerd. Daarbij moet gedacht worden aan:

- het bezoeken van tentoonstellingen en/of collecties voor beeldende kunst en/of vormgeving (waaronder film-, foto-, video- en multimedia kunst);
- het bezoeken van concerten, dans-, theater- en filmvoorstellingen of repetities;
- het bezoeken van interdisciplinaire kunstvormen zoals festivals en muziektheater;
- het deelnemen aan excursies (architectuurwandelingen, beeldenroutes en dergelijke) en het bezoeken van ateliers, werkplaatsen, archieven, monumenten en historische stadskernen.
- het zelf participeren in culturele activiteiten, zoals musicals, theatervoorstellingen, et cetera.

We onderscheiden in de uitwerking verschillende soorten leerlingactiviteiten: het bezoeken van, het deelnemen aan en het participeren in. In de huidige praktijk komt het bezoeken van wel het meest voor. Leerlingen gaan naar een film en bezoeken voorstellingen en/of concerten. Scholen nemen soms ook initiatieven om goedkopere alternatieven aan te bieden. Een door docenten (of leerlingen) ontwikkelde architectuurroute in de omgeving van de school is een uitstekende CKV-activiteit waar leerlingen aan kunnen deelnemen. Dikwijls is het samenstellen van een dergelijke route een eenmalige investering waar leerlingen en collega docenten in de loop van de jaren veel plezier aan kunnen beleven.

Bij het zelf participeren in culturele activiteiten maken we de volgende kritische kanttekeningen. Het musiceren in een musical, meespelen met een schooltoneel-

voorstelling of het schoolorkest en soortgelijke activiteiten kunnen worden gehonoreerd omdat leerlingen zelf actief een bijdrage leveren. Punt van aandacht is het niveau en de kwaliteit van de activiteit. In het examenprogramma staat dat het gaat om *participeren in culturele activiteiten zoals musicals, theatervoorstellingen, festivals*. Deze opsomming veronderstelt, zonder het begrip culturele activiteit te definiëren, wel een bepaald niveau van de activiteit. Door vooraf kwaliteitscriteria te benoemen creëer je leermomenten.

Het *bezoeken* van, het *deelnemen* aan en het *participeren* in, zoals hierboven omschreven, kost leerlingen veel tijd. Veelal zijn leerlingen zelfstandig en voor een deel buiten de school of zelfs na schooltijd actief. Omdat het om 40 uur gaat is het goed mogelijk CKV in één jaar af te sluiten. De voorkeur gaat daarbij uit naar het derde leerjaar, omdat in het vierde jaar veel tijd wordt besteed aan de voorbereiding op de examens. In de praktijk komen we veel organisatievormen tegen en, in gesprekken met docenten, veel wensen ten aanzien van de organisatie van CKV. We geven daarvan enkele voorbeelden die we in de praktijk tegenkomen.

47

Een uur gedurende het hele jaar

In scholen die CKV als een enkel (1) uur per week op het rooster zetten zien we vaak dat het lesjaar wordt opgesplitst in twee halve jaren. Het eerste halve jaar ligt de nadruk op de introductie van het vak, de verkenning van de culturele omgeving en dergelijke. In de tweede helft van het jaar ligt het accent op de vier activiteiten, presentatie, reflectie en kunstdossier. Vaak zien we dat in het eerste deel van het leerjaar de introductie en instructie veel in klassenverband plaatsvindt en dat leerlingen in het tweede deel van het jaar in groepjes werken.

Een lesuur CVK aan het einde van de dag verdient de voorkeur omdat leerlingen zelfstandig werken en de opdrachten voor een deel buiten school uitvoeren. Er zijn dan meer mogelijkheden voor het ondernemen van activiteiten buiten school. Een koppeling aan een ander of verwant vak, zoals mentoruur, beeldende vorming of Nederlands is een voordeel omdat het moeilijk is een activiteit binnen één lesuur te plannen. Leerlingen kunnen dan gedurende een blokkuur op stap en de uitgevallen les kan de week erna worden ingehaald.

Een lesuur CKV helemaal aan het begin van de dag is een minder geschikte keuze omdat veel instellingen zo vroeg op de ochtend nog niet open zijn. Toch komt deze optie nogal eens voor, zeker bij hele grote scholen. Een deel van de CKV-uren zal niet op school worden doorgebracht, omdat leerlingen informatie verzamelen en de activiteiten uitvoeren. Deze tijd wordt gecompenseerd. Door CKV aan het begin van de dag te roosteren zijn er geen vervelende tussenuren.

Voor- en nadelen van één lesuur per week:

Voordelen: leerlingen zijn een jaar lang bezig met CKV en krijgen de gelegenheid in het vak te 'groeien'.

Leerlingen kunnen een theaterseizoen lang kiezen uit allerlei activiteiten.

Nadeel: Met maximaal 36 praktische schoolweken komt de school niet aan de 40 lessen.

Twee uur gedurende een half jaar

“Op dit moment hebben we CKV geclusterd in twee lessen per week. De leerlingen volgen CKV van de herfstvakantie tot in het voorjaar. Dat zorgt dat we rustig op kunnen starten met de andere vakken en aan het einde van het jaar is er meer ruimte voor tentamens en afrondende activiteiten. En in twee lessen per week doe je ook echt iets met een groep. De leerlingen hebben zo de tijd om zelf op pad te gaan.”

Peter van Gelder, docent tekenen en CKV, IJsselcollege, Capelle aan den IJssel

Naast de voordelen die Peter van Gelder noemt zijn er ook andere voordelen van een dergelijke aanpak: de CKV bonnen zijn binnen. Deze komen in november op de scholen binnen terwijl het theaterseizoen dan in volle gang is.

Andere roostermogelijkheden zijn blokken in de periode september - januari of februari - juli. Weer andere scholen plannen een blokkur CKV eens in de twee weken.

Voor- en nadelen van twee uur gedurende een half jaar:

Voordelen: Minder versnippering van tijd.

Voor CKV-docenten overzichtelijk om te begeleiden.

Nadeel: Leerlingen in de periode september - januari krijgen pas laat in het traject hun kunstbonnen.

Eventuele lesuitval bij een blokkur CKV eens per twee weken is slecht voor de continuïteit. Er zit dan een periode van vier weken tussen de lessen.

CKV in een projectweek

“Wat ik wel zou willen is een projectweek met alleen CKV, in plaats van een lesuur CKV in de week. Aan het begin van de week kunnen de leerlingen dan kennismaken met een bepaalde selectie aan activiteiten. De tweede helft kunnen ze zich in een of twee items verdiepen en daarover voorstellingen en workshops bezoeken en een presentatie houden. Helaas past op dit moment mijn wens niet in de schoolorganisatie.” Dit voorstel lijkt de leerlingen wel leuk. “Maar dan heb je alle plezier in een week op. Het is wel leuk om bijvoorbeeld twee dagen achter

elkaar met van alles kennis te maken. En dan de rest van het jaar verschillende activiteiten te doen. Een uur les in de week is te weinig om echt iets te doen. Van mij hadden het blokuren mogen zijn.”

Sjra Borsboom en leerlingen, Groenewald College, Stein

Voordelen: Leerlingen zijn voor andere vakken vrijgeroosterd en kunnen er dus veel aandacht aan besteden.

Lesuitval en ‘onrust in de school’ beperken zich tot een week.

Nadelen: Leerlingen ervaren CKV als een incident, geen gelegenheid tot groei over een langere periode.

Keuze van culturele activiteiten is beperkt tot wat zich in die week aandient.

De beperkte keuze leidt vaak tot (te) druk bezochte activiteiten door de leerlingen. Om dit te voorkomen gaan scholen het aanbod (vaak in school) organiseren en worden leerlingen niet gestimuleerd om zelf te kiezen, zelf te organiseren en de culturele omgeving te onderzoeken.

49

Gastdocenten

Met name voor de disciplines waarvoor de school zelf geen expertise in huis heeft worden dikwijls gastdocenten aangetrokken. Dat kan bijvoorbeeld bij de introductie van CKV waarbij leerlingen verschillende workshops binnen of buiten school volgen om zich breed te oriënteren op kunst en cultuur. Het kan ook zijn dat ter voorbereiding op een bepaalde activiteit (voorstelling, concert, museum, et cetera) gastlessen of workshops worden aangeboden. Een voordeel is dat er op vragen van leerlingen expertise kan worden ingeschakeld en er actueel en gevarieerd kan worden geprogrammeerd.

In de loop van de tijd bouwen CKV-docenten een database op van experts op verschillende terreinen die zij kunnen inschakelen. Een gastdocent kan incidenteel en specifiek op zijn expertise worden binnengehaald. De school sluit een contract af met de individuele persoon of met de organisatie waaraan hij is verbonden. Bijvoorbeeld een steunfunctie-instelling, een educatieve afdeling van een museum of theater/dansgezelschap.

Workshops

Culturele centra hebben een groot aanbod van workshops waarin leerlingen kunnen participeren. Een workshop kan plaatsvinden als onderdeel van de culturele activiteit in het kader van onderzoek/voorbereiding of verwerking/presentatie.

Onder bepaalde voorwaarden, waaronder een goede voorbereiding, professionele begeleiding en reflectie kan de workshop ook een culturele activiteit op zich zijn.

Coördinatie

De meeste scholen hebben inmiddels een CKV-coördinator benoemd. Deze is het vaste aanspreekpunt voor CKV. De functie is absoluut noodzakelijk om de organisatie van CKV in goede banen te leiden. De taken van een coördinator zijn zeer divers. De coördinator zoekt naar geschikte voorstellingen, voert overleg met culturele instellingen en docenten, beheert de CKV-bonnen, koopt producties in, enzovoorts. Deze functie kan alleen uitgevoerd worden wanneer deze goed wordt gefaciliteerd.

“Een kunstcoördinator, zeker een kunstcoördinator van een grote school, moet eigenlijk één roostervrije dag hebben. Hij moet de deur uit kunnen, telefoneren, inkopen doen, netwerken, de organisatie op school aansturen, collegais informeren, CKV-bonnen beheren en literatuur bijhouden. De coördinatie van CKV, ook al is de school niet zo groot, is niet even een klusje dat je wel tussendoor kunt doen.”

50

Rob Elsinger, kunstcoördinator, docent tekenen en handvaardigheid, Kaj Munk College, Hoofddorp

Wat te doen met onvoldoendes of zittenblijvers?

CKV wordt afgerond met een examen en moet ‘naar behoren’ worden afgesloten. Voor het schoolexamen moet de leerling kunnen aangeven:

- Hoe hij zich heeft georiënteerd op studie en beroep;
- Aan welke vaardigheden hij heeft gewerkt;
- Kunnen aantonen dat hij vier culturele activiteiten heeft ondernomen;
- Zijn interpretatie (inhoud van de activiteiten) en waardering (eigen mening) kunnen weergeven.

Het schoolexamen kan bestaan uit een individueel gesprek of een gesprek met het groepje waarin de leerling heeft gewerkt. Het kunstdossier vormt de leidraad voor het gesprek. Leerlingen die zijn blijven zitten hoeven in principe CKV niet opnieuw te doen wanneer het vak ‘naar behoren’ is afgesloten. Het is mogelijk leerlingen vrij te stellen. De praktijk leert echter dat scholen dat niet graag doen. Juist deze leerlingen hebben structuur nodig en vrijstelling leidt tot extra onrust bij de leerling zelf en in school. Leerlingen kunnen CKV opnieuw doen. De ervaring leert dat CJP een tweede aanvraag voor kunstbonnen honoreert.

“Bij elke activiteit zijn de criteria van tevoren helder. Ik schrijf voor elke leerling een eenvoudige opdracht bij de activiteit, die een soort gerichte kijkwijzer is. Daarnaast geef ik ze keuzemogelijkheden voor een verwerkingsopdracht. Dat kan een presentatie zijn, iets met foto's op internet, een video, een collage. Ze kunnen zelf kiezen. Voor de opdracht kunnen ze een voldoende of onvoldoende krijgen.”

Dat zijn opdrachten voor hun pta. In de praktijk krijgen ze bijna nooit een onvoldoende. Ik laat de leerlingen de opdracht op punten aanpassen wanneer ik het werk onder de maat vind.”

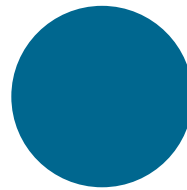
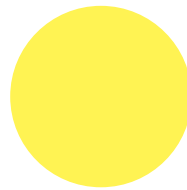
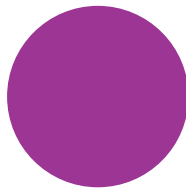
“Soms vraag ik een mondelinge toelichting, zodat helder wordt wat een leerling precies heeft bedoeld met een opdracht. De leerlingen kunnen hun opdracht nog bijstellen, net zo lang tot ze aan alle criteria hebben voldaan. Lukt het een leerling niet een voldoende te halen, dan kan hij het in de inhaalweek opnieuw doen. En die ene leerling die ook daar niet in slaagt krijgt een vervangende opdracht: Het maken van een kunstroute in de eigen omgeving. Geïllustreerd met foto's en tekst. We sluiten CKV als klas gezamenlijk af. Feestelijk, met een certificaat en iets lekkers.”

Els van Grunsven, docent CKV en beeldende vorming AOC-Oost, Almelo

“Een leerling die blijft zitten krijgt vrijstelling van CKV, mits het vak voldoende is afgesloten. Als een leerling toch een onvoldoende heeft ligt er een extra opdracht te wachten. Dat gebeurt weinig, maar het kan voorkomen dat een leerling niet alle opdrachten heeft gedaan. Soms gaat een leerling naar museum Boymans Van Beuningen.

Met een koptelefoon met eigentijdse muziek op, en een kijkwijzer beantwoordt de leerling vragen over schilderijen en beelden. Dat is prima geregeld door het museum. Je kunt een slechtere opdracht krijgen.”

Peter van Gelder, docent tekenen en CKV, IJsselcollege, Capelle aan den IJssel

CKV activiteiten in verschillende musea

6

In dit hoofdstuk laten we zien hoe op diverse plekken in Nederland CKV-activiteiten voor het vmbo vorm krijgen. De voorbeelden zijn zeer uiteenlopend en al lezende ontdekt u verschillen in visie en uitgangspunten. Ook zult u zien dat sommige activiteiten arbeidsintensiever zijn dan andere. Daar waar bij het ene project kosten noch moeite gespaard zijn gebleven, schittert het andere project door eenvoud. Een bijzondere plek neemt het Museum Jan Cunen in Oss in dat een intensief samenwerkingsverband heeft met het Hooghuis Lyceum in Oss. Het resultaat van een goede en jarenlange samenwerking.

In dit hoofdstuk krijgt u achtereenvolgens informatie over de CKV-activiteiten bij het G.R.A.S project, het Museum Jan Cunen en Museum Boijmans Van Beuningen. De drie uiteenlopende voorbeelden laten we zien om u een indruk te geven van de mogelijkheden.

54

Het G.R.A.S. project

Het G.R.A.S. project is een gezamenlijk educatief project voor het vmbo van vier grote Amsterdamse musea: Van Gogh Museum, Rijksmuseum, Amsterdams Historisch Museum en Stedelijk Museum. De vier musea hebben met financiële steun van het ministerie van OCW en de gemeente Amsterdam hun krachten gebundeld en speciaal voor het vmbo lesmateriaal gemaakt. Het G.R.A.S. project heeft als doel leerlingen een positieve museumervaring te laten beleven. Hiervoor zijn vier arrangementen opgeleverd met thema's die aansluiten bij de belevingswereld van de leerling. Er is gekozen voor werkvormen die leerlingen activeren en waarbij leerlingen vooral ook praktisch bezig kunnen zijn, want de vmbo leerling wil graag iets doen en vooral iets beleven.

Bij alle thema's bestaat het lesmateriaal uit mooi uitgevoerd leerlingenmateriaal waaronder opdrachtkaarten en aanvullend materiaal zoals een cd rom, een video en een museumspel. Per thema is een docentenhandleiding beschikbaar. Verder levert het project museumdocenten die de museumles verzorgen en eventueel ingeschakeld kunnen worden voor de voorbereidingsles.

In het G.R.A.S. project zijn vier arrangementen ontwikkeld:

1. Museum@work
2. Trendwatcher
3. Haken & Ogen
4. Xtremen

Ieder arrangement bestaat uit een vaste opbouw:

- De voorbereidende les op school;
- Het museumbezoek waarbij leerlingen verdeeld worden over de musea;
- De verwerkingsles op school.

De voorbereidende les en de verwerkingles duren elk één lesuur. De museumdocenten zijn door het museum opgeleide docenten die getraind zijn om met vmbo-leerlingen te werken. Leerlingen van het vmbo zijn spontane leerlingen die zeer gevoelig zijn voor sfeer en vaak een korte spanningsboog hebben. Het is van belang dat de museumdocent de taal van de doelgroep spreekt, vriendelijk en spontaan is en kordaat weet op te treden wanneer dat nodig is. Leerlingen krijgen korte opdrachten die ze succesvol kunnen afronden en museumdocenten hanteren diverse afwisselende werkvormen. In de verwerkingsles vindt ook weer op een actieve wijze een terugkoppeling plaats. De ervaringen worden met elkaar gedeeld want in een klas zitten leerlingen die naar verschillende musea zijn geweest.

Het museumbezoek neemt circa vijf kwartier in beslag en vindt plaats onder leiding van een museumdocent. Een begeleider van de school dient bij de rondleiding aanwezig te zijn. De leerlingen worden in groepjes van ongeveer tien personen verdeeld en ieder groepje bezoekt één van de vier musea. Door de kleine groep is persoonlijke aandacht mogelijk. Tijdens de rondleiding krijgen leerlingen enkele keren korte mondelinge informatie. De rondleidingen zijn interactief zodat leerlingen volop de gelegenheid krijgen te reageren. Daarnaast vind in ieder museum naast de rondleiding ook een activiteit plaats.

55

De arrangementen

1. *Museum@work* is sterk beroepsgeoriënteerd. In de voorbereidende les zien leerlingen een video waarbij een kijkje achter de schermen genomen wordt. Er komen onderwerpen aan de orde als beveiliging, transport, inrichting en commercie. In het museum krijgen leerlingen eerst een algemene opdracht waarbij de nadruk ligt op de bedrijvigheid van het museum. Daarna krijgen leerlingen in het museum een interactieve rondleiding langs de belangrijkste werken in het museum. Tot slot voeren leerlingen in elk museum een ander soort 'bedrijfsmatige' opdracht uit. Leerlingen pakken in het Van Gogh Museum bijvoorbeeld een transportkist uit en in het Amsterdams Historisch Museum richten leerlingen met witte handschoenen aan een vitrine in.

2. *Trendwatcher* is vooral ontwikkeld voor CKV en richt zich op maatschappelijke en artistieke trends. In de voorbereidende les van dit arrangement worden leerlingen zich met behulp van de Trendwatcher museumkrant bewust van trends en welke invloed ze hebben op onze samenleving. In het museum krijgen leerlingen zelf het gevoel een echte trendwatcher te zijn: het hipste baantje van dit moment. Leerlingen gaan hier op zoek naar een mogelijke nieuwe trend. In de verwerkingsles eindigen ze als trendsetter wanneer leerlingen de opdracht krijgen

een nieuwe trend te maken. De nieuwe trend wordt gepubliceerd op de G.R.A.S. website.

3. *Haken & Ogen* gaat over de dilemma's van het restaureren en is daarom het meest geschikt voor leerlingen uit de sector Techniek. Via de techniek van het restaureren maken leerlingen de stap naar het bekijken en beoordelen van kunst. De videoband die leerlingen tijdens de voorbereidende les te zien krijgen bevat vier dilemma's. Aan de leerlingen de vraag hoe zij het zouden oplossen. Bijvoorbeeld: "In de kop van een beeld hangen losse ogen die vroeger konden bewegen. Nu zijn ze stuk. Hoe kan de restaurateur in de kop kijken zonder de kop te beschadigen?"

Een onderdeel van de museumles in het Amsterdams Historisch Museum is dat leerlingen zelf een kop-met-ogen-constructie in elkaar zetten en andere nieuwe technische constructies bedenken. In het Rijksmuseum onderzoeken andere leerlingen op dat moment op welke manieren een 17e eeuws modelschip verhuisd kan worden naar een andere ruimte.

4. *Xtremen* is vooral kunstbeschouwend van aard. "Alle kinderen lijken tegenwoordig op elkaar. Er zijn zo weinig Xtremen!" Dit is het startsein voor leerlingen om op zoek te gaan naar Xtremen in hun eigen omgeving. Wat is Xtrem en vindt iedereen wel hetzelfde Xtrem? In het museum wordt er stil gestaan bij vorm, materiaal of kleurgebruik van objecten. De museumdocent geeft achtergrondinformatie: Hoeveel denk je dat het kost? En vertelt de reactie van het publiek: vroeger en nu. Steeds wordt er gevraagd naar de mening van de leerlingen. Deze kunnen zij geven met jurybordjes. Daarna is het tijd om zelf aan de slag te gaan. Het Van Gogh Museum heeft een aparte ruimte waar leerlingen een digitale Xtreme strip kunnen maken. Het Rijksmuseum heeft kunstobjecten op stickervellen gezet. De opdracht aan leerlingen is een Xtrem achtergrondverhaal bij het object te bedenken. Doel van dit project is leerlingen eens verder te laten kijken dan hun neus lang is. Leerlingen hebben vaak al een uitgesproken mening over kunst en herzien deze wellicht zodra ze meer weten.

Logistiek

Een school neemt met de coördinator van het G.R.A.S. project contact op. Dat kan telefonisch maar gaat bij voorkeur via de website. Vervolgens heeft de coördinator van het G.R.A.S. project contact met vier musea om te controleren of de datum beschikbaar is. Daarna worden de museumdocenten benaderd en ingeschakeld. Als alles rond is dan ontvangt de school een toegangsbrief en het lesmateriaal inclusief docentenhandleiding. Er worden ongeveer 10 leerlingen per museum ingedeeld. Het totale programma duurt 5 kwartier. Een school met 30

leerlingen bezoekt niet vier maar drie musea. Komt een school met 80 leerlingen dan kan het programma twee keer achter elkaar draaien. De school dient dan zelf een parallel programma te verzorgen.

De school zorgt voor:

- Vervoer
- Groepsindeling
- Per groep een één begeleider
- Een parallel programma indien noodzakelijk

Aanmelden

Vmbo scholen kunnen zich voor het G.R.A.S. project aanmelden via het inschrijfformulier op de website: www.grasproject.nl. De arrangementen (toegang museum, begeleiding, lesmateriaal) kosten 25 euro per groep van ongeveer tien leerlingen en een begeleider. Er kan met CKV bonnen worden betaald.

57

Meer informatie over het G.R.A.S. project kunt u vinden op:
www.grasproject.nl.

Museum Jan Cunen

Museum Jan Cunen is een klein museum voor beeldende kunst gevestigd in een statige villa in het centrum van Oss. Het museum werd in 1980 opgericht met als belangrijke voorwaarde educatie op het gebied van de beeldende kunsten. Oss is een stad met een relatief hoog percentage laag opgeleiden, zes op de tien leerlingen bezoekt het vmbo. De meeste van deze leerlingen blijven in Oss wonen. In de jaren vijftig en zestig komen er veel arbeiders en gastarbeiders uit Turkije naar Oss om te werken in de toenmalige industrie: vleesverwerking, textiel en chemie. Vrijwel alle industrie is nu verdwenen, met alle gevolgen van dien op politiek, sociaal en economisch gebied. De politiek is nadrukkelijk aanwezig. Het museum is gratis toegankelijk voor iedereen.

Dagelijks bezoeken groepen leerlingen uit basisonderwijs en voortgezet onderwijs het museum. Er vinden op de doelgroep afgestemde projecten plaats. Voor Museum Jan Cunen is educatie een kerntaak. Het verzamelen van kunst en het organiseren van activiteiten staan geheel in het teken van educatie. Het museum heeft zijn team dan ook afgestemd op deze taak. Er werken pedagogen, enkele kunsthistorici en mensen met een dubbele achtergrond: zowel een kunsthistorische als een culturele. Het bereiken van het publiek staat centraal. De bezoekers van nu zijn de bezoekers van de toekomst, zo redeneert het museum. Dit houdt in dat de leerlingen zich thuis moeten voelen zodat ze later weer terugkeren naar het museum.

Museum Jan Cunen wil de verschillende doelgroepen (leerlingen van de lagere school, brugklassers en CKV-leerlingen) zelf ervaringen laten opdoen. Dit doen zij in het museum op een onconventionele wijze, waarbij kunstenaars en leerlingen actief betrokken zijn, ieder in zijn eigen rol. Het leren kijken naar hedendaagse kunst staat centraal. Een voorbeeld:

Samen met de kunstenaar kijken leerlingen in het museum naar een object en mogen hier een reactie op geven. De kunstenaar doet iets met de reacties en soms mogen leerlingen ook echt iets toevoegen en daadwerkelijk een bijdrage leveren. Er worden in dat geval wel afspraken gemaakt:

- Niks moedwillig kapot maken;
- Doorgaan op wat anderen gemaakt hebben.

Er ontstaat een nieuw object waarna de kunstenaar weer aan de slag gaat om het bestaande object verder uit te werken. Vervolgens wordt het object weer tentoongesteld. Er vindt een tweede ronde plaats van beschouwen, reflecteren, verder ontwikkelen en uitwisselen van ervaringen. De leerlingen zijn partners in een proces geworden van scheppen en herscheppen. Het object van de kunstenaar en de leerlingen blijft enkele weken te bezichtigen, er wordt een boekje van gemaakt en leerlingen voelen zich serieus genomen. Ze bezoeken nogmaals het museum samen met ouders, familie of vrienden om het resultaat te laten zien.

Niet iedere kunstenaar wil of kan op deze manier werken. Er vindt voor dit soort projecten een selectie plaats van kunstenaars omdat zij wel bereid moeten zijn interactief te werken en in staat moeten zijn een relatie aan te gaan met andere scheppers. Het Museum Jan Cunen wil laten zien dat het een dynamisch museum is waar steeds aanpassingen plaats vinden.

Eerste museumschool

In 1998 startten het Museum Jan Cunen en het Hooghuis Lyceum in Oss een intensieve samenwerking op het gebied van kunsteducatie. Deze samenwerking heeft in november geresulteerd in de opening van de eerste Nederlandse museumschool bij de afdeling vmbo, locatie west van het Hoorhuis Lyceum in Oss. Aan de school is een museumvleugel gebouwd met drie museale ruimten waarin ook wordt lesgegeven. Een mooi voorbeeld van integratie tussen museum en school. Aan de wanden hangen schilderijen, de ruimten voldoen aan alle museale eisen, zijn onder meer geklimatiseerd en voorzien van een speciale belichting. Niet alleen CKV maar ook Engels, wiskunde of Nederlands worden geïllustreerd aan de hand van de schilderijen die in de lokalen hangen. In het lokaal staan computers. Leerlingen kunnen via een speciaal software programma (Adlib museum) zowel informatie vinden over de schilderijen die in de school aanwezig zijn als over schilderijen uit de collectie van Museum Jan Cunen. Daarnaast bestaat de mogelijkheid via een depotdienst de objecten ook daadwer-

kelijk naar school te halen. Een keer per jaar wisselen de tentoonstellingen. De docent is gast-conservator en leerlingen wisselen in hun rol als suppoost. Door beeldende kunst binnen de muren van de school te halen wordt kunst voor jongeren toegankelijker. Op jonge leeftijd vindt een confrontatie plaats met beeldende kunst waardoor het na de schoolperiode makkelijker is om over de drempel van het museum te stappen.

CKV-activiteit in Museum Jan Cunen: Inspiratie en imitatie

Bij de tentoonstelling van *Jacob Maris (1837-1899)* is een educatief programma ontwikkeld waarbij 'je laten inspireren' centraal staat. Om dit nog eens extra te verduidelijken is hierbij de link met de muziek gemaakt. Want ook in de popmuziek van nu zit veel muziek van vroeger verstopt!

CKV Inspiratie en imitatie

Educatief programma bij de tentoonstelling *Jacob Maris (1837-1899)*

In Museum Jan Cunen werd op de eerste verdieping en in de torenkamer van het museum de tentoonstelling *Jacob Maris (1837-1899)* georganiseerd.

Deze tentoonstelling laat een overzicht zien van het werk van de 19e -eeuwse schilder Jacob Maris, bekend als een van de schilders van de Haagse School. Daarnaast zijn de hedendaagse kunstenaars Dan Geesin (film), Helena van der Kraan (fotografie) en Natasja Kensmil (schilderijen) gevraagd een eigen werk te maken dat geïnspireerd is op het werk van Jacob Maris.

Inspireren is ook het onderwerp van het educatief programma dat bij de tentoonstelling hoort. Je laten inspireren, maar ook het kopiëren van kunst, is een fenomeen dat inherent is aan het ontstaan van elke vorm van kunst. De ontwikkeling van de kunsten is een eindeloos proces van terugkijken en reageren op wat je hebt gezien. De kunstenaar heeft zijn blik vooruit gericht, maar kijkt tegelijkertijd ook voortdurend achterom. Het gebied van de kunsten is heel breed en beslaat niet alleen de beeldende kunst, maar bijvoorbeeld ook theater, muziek en dans. Tijdens het museumbezoek zal niet alleen de discipline beeldende kunst aan bod komen, maar ook de discipline muziek! Hierbij zal een DJ laten horen hoe in de muziek wordt gekopieerd en hoe ook hij zich laat inspireren door oude muziek en daar weer nieuwe muziek van maakt (sampelen). Zelfs zo dat het past bij de schilderijen van Jacob Maris!

Bron: www.museumjancunen.nl

Museum Boijmans Van Beuningen

Kijken met je oren

"We willen leerlingen in contact laten komen met het echte werk. Kunst laten ervaren, voelen en opsnuiven. Het museum is ook echt een plek voor jongeren, waar ze groepsgewijs of individueel, kunnen ontdekken wat ze mooi en lelijk vinden", vindt Sandrina Masullo, het hoofd van de afdeling educatie van Boijmans Van Beuningen.

Museum Boijmans Van Beuningen te Rotterdam heeft een lange traditie op het gebied van educatie. De afdeling educatie bestaat inmiddels 25 jaar en er werken drie educatieve medewerkers, twee educatieve conservatoren, een hoofd van de afdeling en een secretaresse. De educatieve medewerkers hebben ieder eigen doelgroepen waar ze actief voor zijn. Eén medewerker houdt zich bezig met het basisonderwijs en CKV 1.

De medewerker ontwikkelt individuele activiteiten voor kinderen, workshops en organiseert familieactiviteiten. De twee andere educatieve medewerkers richten zich vooral op nieuwe doelgroepen. De een richt zich vooral op wijkactiviteiten, de ander focust zich meer op het vmbo. In Rotterdam is meer dan de helft van de bevolking allochtoon en 70 tot 80% van de kinderen gaat naar het vmbo. Van beide groepen is bekend dat zij weinig of niet deelnemen aan culturele activiteiten of naar musea gaan. Om deze groepen met kunst in aanraking te brengen worden er in samenwerking met buurthuizen tentoonstellingen ingericht of workshops georganiseerd. Het project 'Doe het zelf' is hier een voorbeeld van. De deelnemers kijken naar diverse lampen in een omgeving en ontwerpen uiteindelijk zelf een lamp.

Sinds kort werkt Museum Boijmans Van Beuningen aan na- en buitenschoolse activiteiten voor basisschool leerlingen waarbij het plezier en de beleving voorop staan. Aan de hand van de vaste tentoonstelling en onder begeleiding van een educatieve medewerker vinden er activiteiten in het kunstlab plaats. Zo maken kinderen hun eigen verf tijdens een van de buitenschoolse activiteiten.

De twee educatieve conservatoren van de afdeling houden zich bezig met inhoudelijk werk. In de praktijk betekent dit dat deze medewerkers onder andere de inhoud van cursussen bepalen, lezingen geven, teksten maken bij tentoonstellingen, trainingen verzorgen voor rondleiders en rondleidingen verzorgen voor doelgroepen met een kunstbeschouwelijke achtergrond.

De aanvragen voor rondleidingen en het aanmelden van activiteiten komen op een centraal punt binnen, bij de secretaresse van de afdeling. Het is van belang de rondleiding en de rondleider af te stemmen op de wensen, het niveau en het karakter van de doelgroep. Voor het vmbo zijn er rondleiders geselecteerd die goed met deze doelgroep kunnen werken. "Doorgaans zijn dit jonge mensen die mondig zijn en kunnen inspelen op situaties die zich in de groep voordoen," zegt Liesbeth Slats, educatief medewerkster nieuwe doelgroepen. "Sociale vaardigheden en communicatieve vaardigheden zijn voor het begeleiden van deze doelgroep heel belangrijk. Het zijn interactieve rondleidingen waarbij het van belang is leerlingen te prikkelen zodat er reacties komen."

‘Blik op kunst’ en ‘Kijken met je oren’

Een voorbeeld van een dergelijke interactieve rondleiding voor het vmbo is het CKV-project ‘Blik op kunst’. Een krantenfoto wordt in dit project als middel gebruikt. “Een foto vertelt een verhaal”, zegt Liesbeth Slats. “Vaak is het verhaal achter de foto ook te herleiden uit de tekst die onder de foto staat. Wanneer je onder een foto een andere tekst zet, kan dezelfde foto een totaal andere betekenis krijgen. Ook schilderijen vertellen iets. Het verhaal achter het schilderij is vaak niet makkelijk te herleiden omdat de toeschouwer het moet doen met een enkele - soms onbeduidende - titel.” In dit project leggen leerlingen in tweetallen een link tussen een foto en een schilderij. De link kan bijvoorbeeld bepaald zijn door een overeenkomst in sfeer, compositie of kleur. Afhankelijk van de nieuwe context ontstaat er een nieuw verhaal. Zelfstandig stappen leerlingen in tweetallen door het museum op zoek naar een kunstlink. De museumdocent is aanwezig om leerlingen te activeren en te prikkelen. Tot slot presenteert ieder groepje de link en licht de motieven toe.

61

Anders gaat dit bij het vmbo-project ‘Kijken met je oren’. In de wetenschap dat voor deze doelgroep de drempel naar het museum hoog is, is gekozen voor een persoonlijke benadering. Leerlingen maken een afspraak met de educatieve medewerker van het project, Liesbeth Slats. Haar naam en telefoonnummer staan op de flyer die leerlingen ontvangen hebben. Ze ontvangt de leerlingen persoonlijk en deelt het materiaal uit dat bestaat uit een plattegrond van het museum, het werkboek, discman, koptelefoon en een cd. Liesbeth legt aan de hand van de plattegrond uit waar leerlingen staan en waar ze naar toe kunnen. Vervolgens geeft ze instructies bij de opdracht. Na afloop vangt Liesbeth de leerlingen weer op en evalueert met ze.

In februari 2004 is Boijmans Van Beuningen gestart met dit project dat nu al een succes blijkt te zijn.

Kees Admiraal, kunstenaar en CKV-coördinator zette het museum op het spoor van dit idee. Eerder ontwikkelde hij het project voor de kunstuitleen in Alkmaar.

Boijmans Van Beuningen gaf ‘Kijken met je oren’ verder vorm. Het maakt een koppeling tussen kunst en datgene wat leerlingen meestal boeit: luisteren naar muziek. Tijdens de activiteit die ongeveer een uur in beslag neemt ontdekken leerlingen kunst in het museum. Op elk gewenst moment, maar wel op afspraak, kunnen leerlingen in kleine groepjes van vier of vijf het project uitvoeren. In het museum aangekomen ontvangt iedere leerling een CKV-dossier. Uitgerust met een discman en een koptelefoon gaan de leerlingen op eigen gelegenheid in de collectie op zoek naar een kunstwerk dat het best past bij het uitgekozen muziek-

fragment. Op de cd die bij het project hoort staan fragmenten uit allerlei muziekstijlen: jazz, minimal music, klassiek, blues en pop. Leerlingen kiezen een fragment, bepalen welk werk daarbij past en verantwoorden dat in het CKV dossier. Door de muziek kijkt de leerling vanuit een ander perspectief naar beeldende kunst en beleeft daar plezier aan. Dat laatste blijkt uit de positieve en enthousiaste reacties van de vele Rotterdamse leerlingen die inmiddels deze activiteit hebben gedaan.

Leerlingen mochten een cijfer geven voor de activiteit en hier een toelichting op schrijven. Hier staan enkele reacties:

Waarom geef je dit cijfer?

Het was interessant en mooi en leuk om te doen.

Omdat ik het zo naar mijn zin heb gehad.

62

Omdat ik niet echt van schilderijen hou maar dit was wel mooi.

Want er zaten best mooie dingen bij.

Het is een prachtig museum met veel schilderijen.

Het is moeilijk om maar één schilderij uit te kiezen en dat is best irritant.

Ik ben niet zo geïnteresseerd in kunst maar sommige zijn knap gedaan.

Wat vond je het leukste onderdeel van het project?

Het luisteren en zelf mogen uitzoeken wat er bijpast.

Muziek luisteren

Het luisteren en zoeken van een schilderij tegelijkertijd.

Schilderijen kijken (en omgeving kijken).

Het vinden van het mooiste schilderij.

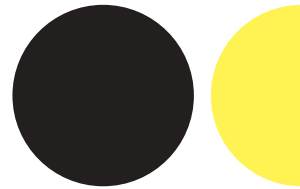
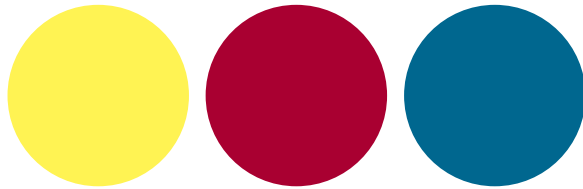
Met muziek naar de kunstwerken kijken.

Het museum hanteert als randvoorwaarden voor educatieve projecten dat ze niet eenmalig zijn en dat de projecten moeten kunnen draaien binnen wisselende tentoonstellingen.

‘Kijken met je oren’ is vooral een didactische werkvorm met als doel leerlingen kennis te laten maken met het museum en beeldende kunst. Door de link met muziek is er een werkvorm ontstaan die aansluit bij de belevingswereld van de leerlingen. Een neveneffect kan zijn dat leerlingen zich door de discman op hun hoofd meer op hun gemak voelen in de ‘tempel van kunst’, waar voor de meeste leerlingen vooral veel onbekende regels gelden. Kijken met je oren is bewust geen zwaar inhoudelijk project, maar wel een project dat recht doet aan de keuze van de leerling en communicatie over kunst weet te veroorzaken. Leerlingen kunnen de activiteit geheel zelfstandig zonder tussenkomst van een docent voor-

bereiden, uitvoeren en verwerken. Voor scholen betekent dit een minimum aan organisatie en een maximum aan effectiviteit.

Meer informatie kunt u vinden op [www. boijmans.nl](http://www.boijmans.nl).

De gedragsregels bespreken?

7

Voor veel leerlingen in het vmbo is het vaak de eerste keer dat zij zelfstandig een bezoek brengen aan een theater- of dansvoorstelling, een concertzaal of een museum. Dezelfde groep heeft vaak ook geen idee dat er bepaalde gedragsregels gelden in culturele instellingen en welke gedragsregels dit dan precies zijn. Hoe bereid je leerlingen voor op de activiteit? Bespreek je met leerlingen de geldende gedragsregels, noem je ze tussen neus en lippen door of ga je er met leerlingen juist actief mee aan de slag en wat zijn dan boeiende werkvormen? Enkele overwegingen en enkele ideeën.

66

Wanneer leerlingen speciale regels opgelegd krijgen, zijn zij eerder geneigd zich er niet aan te houden. Gedrageregels 'pur sang' lijken averechts te werken. Een goede voorbereiding, vooral niet belerend, door de docent kan voorkomen dat leerlingen gaan sms-en, lawaaierig zijn tijdens voorstellingen, gaan zitten bellen of per ongeluk schilderijen aanraken. Culturele instellingen geven aan het prettig te vinden wanneer leerlingen vooraf duidelijk weten aan welke regels ze zich dienen te houden. Wat het er niet eenvoudig op maakt is dat bezoekers tijdens bepaalde voorstellingen juist wel uitgedaagd en uitgenodigd worden te reageren of mee te doen.

"Sorry van dat schilderij. Ik wist echt niet dat ik het niet aan mocht raken."

Waar bestaat een goede voorbereiding uit?

De docent die leerlingen goed voorbereidt op de activiteit draagt eraan bij dat leerlingen zich in een nieuwe situatie minder onzeker voelen en zich eerder aan kunnen passen aan hun omgeving. Wanneer we over gedrageregels praten is de vraag dan ook eerder: wat kun je verwachten en in welke omgeving kom je terecht? Die vraag is belangrijker dan: wat moet je laten, wat mag beslist niet?

"Ik vind het wel o.k. dat er iets gezegd wordt over hoe je je moet gedragen als je ergens op bezoek bent. Ach, eigenlijk weet je het wel. Rustig, niet te hard praten en beleefd zijn. Maar sommige kinderen vergeten dat elke keer weer, die moet je het gewoon inpeperen," zegt Jillian.

"Ik vind het normaal dat je nergens aan zit, dat doe je gewoon niet. Maar er zijn leerlingen die dat gewoon niet snappen. Die moet je het wel even vertellen," vindt Selina.

Jillian en Selina, IJsselcollege, Capelle aan den IJssel

Leerlingen die naar een schouwburg gaan en er pas daar achter komen dat ze hun jassen verplicht, tegen betaling, in de garderobe moeten ophangen maken

een slechte start. Sommige leerlingen hebben hier niet op gerekend en hebben geen geld bij zich. Voor andere leerlingen is hun jas tevens een grote tas waarin waardevolle spullen worden opgeborgen: mobiele telefoon, portemonnee, discman. Dat staan ze niet zo maar af, laat staan dat ze daarvoor willen betalen. En dan nog: waar moeten ze dan met al hun waardevolle spullen heen? De toon voor de avond is gezet door zo'n slechte start. Hier worden leerlingen lawaaiig van en terecht dat medebezoekers en culturele instellingen zich daaraan ergeren.

Goede ervaringen zijn er wanneer aan een theaterbezoek een workshop met acteurs vooraf gaat. Niet alle leerlingen beseffen dat levend spel op toneel iets anders is dan het zien van een film in de bioscoop. Voor de meeste leerlingen is het ook de eerste keer dat ze een theater van binnen zien. *“Kun je dan net als in een bioscoop tijdens de voorstelling pop-corn eten?”* vroeg een leerling zich eens af. Doordat acteurs vooraf vertellen over hun eigen ervaringen of als leerlingen acteurs interviewen en een repetitie bijwonen krijgen zij een duidelijk beeld van de voorwaarden die nodig zijn om geconcentreerd te spelen. De ervaring wordt compleet als leerlingen in het theater zelf dialogen mogen spelen, toeschouwers hebben en merken wat er voor nodig is om een voorstelling op het toneel te verzorgen.

67

“Leerlingen kunnen beledigd reageren als er te belerend wordt gesproken over gedragsregels. We nemen veel begeleiders mee, dwingende ogen kunnen veel doen. Maar gelukkig is dat niet vaak nodig, want de meeste leerlingen vinden het erg leuk om met elkaar op stap te gaan. Zeker als je vooraf nog ergens iets met ze eet. Wat ook helpt is dat de leerlingen al contact hebben gehad en een band hebben gekregen met het theater of de acteurs. Dan is er meer respect voor wat iemand op het toneel doet.

Ze gaan beseffen dat toneel niet hetzelfde is als kijken naar mensen in een film, waar je gewoon doorheen kunt praten. Soms spelen acteurs uit het RO-theater een paar scènes uit een stuk samen met leerlingen. Ook kunnen leerlingen soms meedoen aan stukken uit een dansvoorstelling. Ze kunnen daar helemaal hun eigen creativiteit in kwijt. Die betrokkenheid maakt dat de leerlingen het stuk veel beter snappen en het met veel meer aandacht volgen als het 's avonds wordt gespeeld.”

Peter van Gelder, docent tekenen en CKV, IJsselcollege, Capelle aan den IJssel

Op het gebied van gedragsregels in culturele instellingen is er inmiddels een aantal initiatieven ontwikkeld. “Fasten your seatbelts” is een film over gedragsregels in het theater die Het Koorenhuis in Den Haag gratis heeft verspreid onder Haagse scholen in het Voortgezet Onderwijs. Ook het G.R.A.S. project heeft aan-

dacht besteed aan dit onderwerp. Striptekenaar Mark Retera heeft in opdracht van G.R.A.S. een aantal strips getekend waarvan wij voor deze publicatie dankbaar gebruik mochten maken. Op humoristische wijze brengt hij de gedragscodes onder de aandacht van leerlingen en van de docenten. Want ook de laatste groep blijkt niet altijd goed op de hoogte te zijn van de geldende codes.

Met de volgende opdracht kunnen leerlingen ook zelf aan de slag met dit onderwerp.

De directeur van de kunsttuleen (kan ook de stadsschouwburg, een theater, museum, bioscoop zijn) vraagt jullie een product te maken voor leeftijdsgenoten waarin je duidelijk laat zien welke regels er in de instelling gelden. Hiervoor moet je de directeur interviewen, een plan ontwikkelen, een ontwerp maken en je ontwerp uitvoeren. Het beste ontwerp wordt verspreid onder de doelgroep.

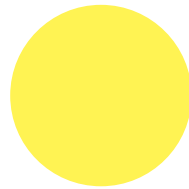
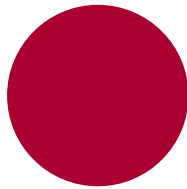
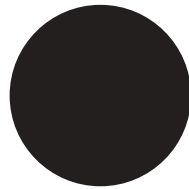
68 Je kunt kiezen uit een flyer, een televisiespotje, een poster, een website, een powerpoint presentatie of een strip.

Daarnaast heeft het G.R.A.S project huisregels opgesteld voor museum bezoekende docenten/begeleiders met hun leerlingen. Uit de docentenhandleidingen van de verschillende arrangementen:

In het museum geldt een aantal regels om het bezoek zowel voor uw groep als voor andere bezoekers prettig te laten verlopen.

- Per 10 leerlingen moet minimaal één docent/begeleider aanwezig zijn.
- U blijft als docent verantwoordelijk voor het gedrag van de leerlingen.
- Tijdens het bezoek dienen docenten/begeleiders bij de leerlingen te blijven.
- Het is verboden museale objecten aan te raken.
- Het is verplicht jassen en tassen af te geven bij de groepsgarderobe.
- In de museumzalen mag niet gegeten, gedronken of gerookt worden.
- Zorg dat er geen overlast wordt bezorgd aan andere bezoekers; wilt u er dus op letten dat de leerlingen niet te luidruchtig zijn en niet rennen in het museum?
- In het Van Gogh Museum is het niet toegestaan in de museumzalen foto's te maken. In het Rijksmuseum en Stedelijk Museum mag u foto's maken zonder flitslicht. In het Amsterdams Historisch mag u foto's maken met flitslicht.

Bron: www.grasproject.nl

Schoolvoorbeeld

8

Mark Verstraaten: Je moet leerlingen durven loslaten.

Mark Verstraaten is op het Fioretti College naast docent tekenen ook sectievoorzitter van de beeldende vakken en sectiehoofd CKV waardoor hij aanspreekpunt is voor de inhoud van CKV. De school is inmiddels vier jaar bezig met CKV. Het Fioretti College is een scholengemeenschap voor vmbo en bestaat uit een hoofdvestiging en twee nevenvestigingen in Veghel. Daarnaast is er een vestiging in de gemeente Sint Oedenrode. De school telt in totaal ongeveer 1850 leerlingen.

Mark Verstraaten: “CKV wordt nu door tien docenten gegeven. Allemaal docenten beeldende vorming of muziek. Deze docenten geven allemaal twee, maximaal drie lessen CKV per week. Hier is bewust voor gekozen.” Mark is van mening dat meer CKV uren per docent ten koste gaat van de kwaliteit van het onderwijs. Naast de begeleiding van leerlingen heeft hij niet alleen te maken met de organisatie van CKV maar ook met een intensieve administratie: “Je wilt weten wat leerlingen, wanneer en waar doen, en je moet kunstdossiers lezen en bespreken. Uit ervaring is gebleken dat je met een beperkt aantal klassen het beste het overzicht weet te houden.”

“Alle CKV-uren staan aan het begin of aan het eind van de dag ingeroosterd. Dit heeft als voordeel dat leerlingen geen tussenuren hebben op het moment dat zij compensatie hebben vanwege de activiteiten die ze bijvoorbeeld 's avonds doen. De eerste weken draaien we in klassenverband en zijn vrij theoretisch. We besteden dan aandacht aan de vragen: wat is cultuur, wat is kunst en wat is CKV? Er ontstaat een definitie van kunst. Spoedig daarna vindt de eerste activiteit plaats. Twee activiteiten, dans en theater, worden door de school bepaald. Als we een theatervoorstelling organiseren dan laten we het stukje video zien over theater en behandelen we het onderwerp uit het boek. De eerste activiteit vindt plaats binnen de vertrouwde omgeving, op school. Dit jaar komt er een Ghanese percussie- en dansgroep naar school die op twee dagen voor 300 leerlingen een voorstelling geeft. Twee voorstellingen van 45 minuten per dag. Voor de tweede activiteit gaan we naar buiten. Activiteit drie en vier worden door de leerlingen zelf gekozen”.

“Het bezoeken van dans- en theatervoorstellingen zijn zeer beslist geen voor de hand liggende activiteiten voor onze leerlingen. Door dit klassikaal aan te bieden zijn we ervan verzekerd dat alle leerlingen deze ervaring opdoen.”

Op de vraag welke activiteit bij leerlingen populair is antwoordt Mark zonder enige aarzeling: “Film, dat is absoluut favoriet en is voor de meeste leerlingen de derde activiteit. Bij het kiezen van de vierde en laatste activiteit krijgen leerlingen het wat lastiger,” meent hij. “Want dan moet er echt goed nagedacht worden. Leerlingen die goed in staat zijn een vierde keuze te maken zijn doorgaans leer-

lingen die zich ook goed verdiepen in hun culturele omgeving. Ontbreekt die verdieping dan merk je dat leerlingen het wat lastiger hebben.”

In de schoolkrant plaatst Mark altijd een rubriek met de tien beste CKV-ideeën: de CKV top 10. Voor de activiteiten die leerlingen persoonlijk ondernemen worden vier weken uitgetrokken. Daarna worden de ervaringen uitgewisseld in de vorm van een presentatie aan de klas. Dat betekent dat alle leerlingen bij CKV minimaal twee presentaties verzorgen. “Ik heb een checklist en kijk naar de inhoud en de vormgeving. Met hun groepje geven leerlingen vervolgens voor de klas een presentatie. Ze laten dingen zien en geven een toelichting op de activiteit.”

Het aardige hiervan is volgens Mark dat klasgenoten hierdoor ontdekken welke andere leuke en interessante activiteiten op het gebied van kunst en cultuur in de buurt te doen zijn. “Voor onszelf zijn de presentaties van de leerlingen ook een eye opener. Ook wij, de CKV-docenten, ontdekken hierdoor wel eens nieuwe activiteiten.”

73

Mark is na vier jaar CKV goed in het vak gegroeid en heeft inmiddels ook geleerd leerlingen los te laten. Zeker in de aanloopfase bleek dat nogal eens een lastig punt. “Het voelde zeker in het begin raar, bijna bezwarend, als leerlingen op pad waren en ik als docent een contactmoment had terwijl er geen leerlingen waren. Beheersmatige aspecten speelden beslist ook een rol: kunnen ze het wel, gaat het wel goed, houden ze zich aan de afspraken en de regels? Het is niet zo erg als zaken wel eens fout lopen want van fouten kunnen leerlingen ook leren. Aan de ervaring die je leerlingen biedt om zelfstandig buitenschools te leren en aan de vrijheid die je de leerling geeft wel of geen gebruik te maken van een contactmoment moet je wennen. Over contactmomenten maken we duidelijke afspraken. We schrijven in de agenda op wanneer we weer bij elkaar komen. Tijdens de contactmomenten bespreken we de keuze van de leerling, de inhoud van het verslag en bereiden leerlingen de activiteiten voor. Er worden groepjes gevormd. Ik noem wat mogelijkheden. Leerlingen kunnen op internet zoeken of in de plaatselijke krant kijken. In het CKV-lokaal op de uittafel liggen veel voorbeelden van wat leerlingen eventueel kunnen gaan doen. “Vrijheid moet echter geen vrijblijvendheid worden,” meent Mark. “Daar gaan leerlingen op een verkeerde manier van profiteren. De kunst is hier een juiste balans in te ontwikkelen.”

Ad Donkers: cultuurfanaat met ambassadeursfunctie

Ad Donkers is docent Nederlands. In zijn vrije tijd doet hij aan drama en houdt zich bezig met CKV. Ad is cultuurcoördinator op het Fioretti College. In zijn vrije tijd bezoekt hij toneel- en theatervoorstellingen en heeft veel contacten in de

kunst en cultuurwereld in de regio. Die contacten weet hij positief in te zetten voor de CKV-activiteiten op school. Ieder jaar komt er voor CKV een toneelgroep op school optreden. Ad gaat altijd kijken of iets geschikt is en of het past bij de doelgroep. Hij bezoekt ook veel voorstellingen en vergelijkt ze met elkaar. Hij kan aardig inschatten wat leuke voorstellingen of optredens zijn voor de leerlingen. Bij twijfel raadpleegt hij hierover collegadocenten of leerlingen, gaat met deze personen nog een keer extra kijken of informeert naar de ervaring van andere scholen met een bepaalde productie.

74

Ad is een bevlogen cultuurfanaat, een enthousiasteling en cultuurcoördinator voor de hele school waartoe ook de nevenvestigingen behoren. Ad besteedt veel uren aan de coördinatie van CKV en organiseert daarnaast ook kunstzinnige en culturele activiteiten voor alle andere leerjaren. Een greep uit zijn activiteiten voor CKV: literatuur lezen, op de hoogte blijven van het aanbod, contacten leggen, contacten onderhouden, voorstellingen bekijken, activiteiten inkopen, organisatie op school, overleg met docenten, aanwezigheid tijdens voorstellingen, budget beheren.

Binnen een grote scholengemeenschap als het Fioretti College is het absoluut noodzakelijk om een vast aanspreekpunt te hebben. Er zijn veel CKV-docenten en het contact met culturele instellingen verloopt stukken makkelijker wanneer er één contactpersoon is. Ad ziet zijn coördinerende rol meer als een ambassadeursfunctie. Enerzijds moet je als ambassadeur niet bevreesd zijn om op je doel af te stappen, je uit te laten nodigen door instanties en hiermee te onderhandelen en prijsafspraken te maken. Anderzijds moet je investeren in samenwerking, partnerschap ontwikkelen en samen een interessant cultureel aanbod voor de doelgroep ontwikkelen.

De herziening van de basisvorming waaronder de ontwikkeling van het leergebied Kunst en cultuur, het werken in kernteams en de vouchers voor de basisvorming, zijn volgens Ad een uitstekende basis om leerlingen actiever bij de theorie te betrekken. “Er ontstaan betekenisvolle situaties waarbij ook andere vakken kunnen aanhaken. Als leerlingen bijvoorbeeld een toneelvoorstelling bezoeken kan de opdracht bij het vak Nederlands zijn: schrijf een recensie over het toneelstuk. Omgekeerd kan het ook: na het zien van een toneelstuk kun je met leerlingen een geschreven commentaar bespreken. Dit kan als voordeel hebben dat leerlingen weer anders naar de voorstelling gaan kijken en zodoende meer uit de voorstelling halen. Daarnaast is er een grotere aandacht voor de rol van buitenschools leren; leerlingen gaan naar buiten en er komen gasten de school binnen. Leerlingen worden uitgedaagd om op zoek te gaan naar wat ze in zich hebben en

waar ze toe in staat zijn. Er wordt zodoende een beroep gedaan op hun kennis, houding en vaardigheden in onderlinge samenhang. Op een minder gedwongen manier kunnen leerlingen eigen grenzen verkennen en onderzoeken en kunnen daarin ook keuzes maken. Leerlingen ervaren wat goed gaat en wat minder goed gaat en iets wat niks is, is ook een leermoment.”

Op het Fioretti College start CKV met een activiteit op school. “Het is fijn om een echte activiteit op school te hebben die ook wordt aangemerkt als schoolactiviteit. Er gebeurt weer wat op school. Organisatorisch komt er het nodige bij kijken,” meent Ad. “De aula gaat overdag dicht voor leerlingen vanwege de inrichting van de zaal, leerlingen pauzeren buiten en dit betekent extra surveillance voor docenten. Daarnaast moet je gasten ontvangen, aanwezig zijn tijdens de voorstelling en ga zo maar door. Bij de activiteiten buiten school, met name bij avondactiviteiten, spelen ook financiële zaken een rol: de geluidstechnicus moet betaald worden, er moet vervoer geregeld worden. Daar staat tegenover dat wanneer leerlingen naar het theater gaan het ook meteen een echt uitje is. De sfeer is direct heel anders. Juist door de afwisseling doen leerlingen een schat aan ervaringen en indrukken op.”

Andere culturele activiteiten die Ad voor komend jaar nader onderzoekt zijn workshops in culturele instellingen en deelname aan een filmproject. Het zijn kleinschalige activiteiten voor een beperkt aantal klassen. Deze activiteiten vragen een andersoortige organisatie.

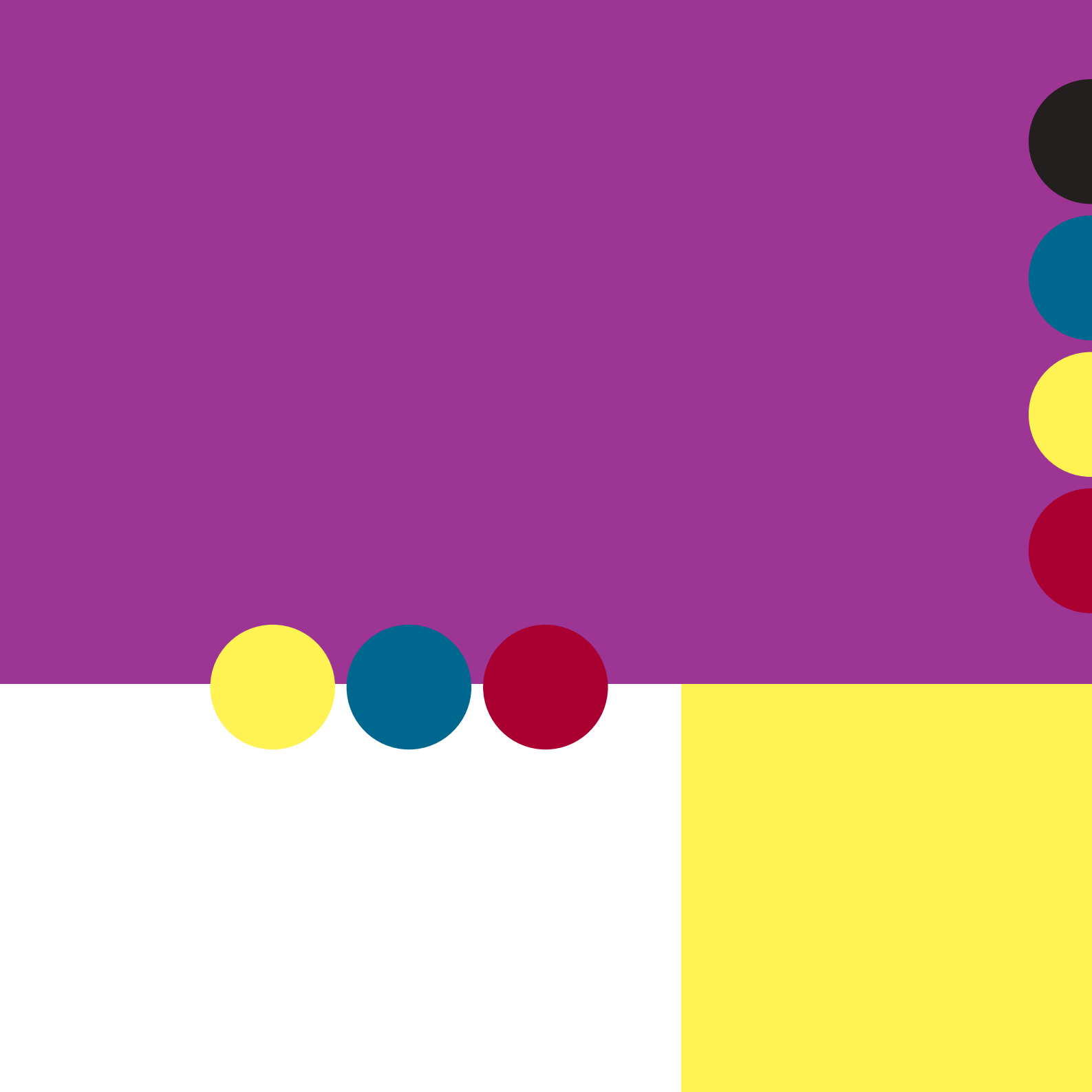
Vallende sterren: een dansvoorstelling

Dit jaar hebben de CKV-docenten goede ervaringen opgedaan met de dansvoorstelling “Vallende sterren” waarbij een voor- en na-traject was ingekocht. Ad geeft aan dat het inhuren van een voor- en na-traject lang niet altijd nodig is, maar wel prettig en leerzaam is. “Een confrontatie kan ook heel goed werken”, zegt hij. “In dit geval was er gekozen voor een compleet arrangement omdat dans normaal gesproken niet valt onder de eerste keuze van de leerling. In de voorbereidende workshop kwam de choreografe op school en vertelde aan de hand van videofragmenten over verschillende soorten dans, over de voorstelling en over de elementaire betekenis van dans. Leerlingen werden in deze les ook praktisch aan het werk gezet. Daarna bezochten ze een dansvoorstelling. Voor 450 leerlingen zijn twee voorstellingen georganiseerd in theater De Blauwe Kei in Veghel. Het na-traject vond plaats op basis van inschrijving en bestond uit een nabespreking met leerlingen en dansers. Vervolgens werkten leerlingen in drie uur tijd in groepjes aan een eigen dansvoorstelling die daarna aan elkaar en andere belangstellenden werd getoond. Door de voorbereidende workshop was de instap voor zowel docenten als leerlingen makkelijker. Hoewel de reactie op de

activiteit in eerste instantie wat terughoudend was reageerden de meeste leerlingen na afloop zeer positief.”

Voor het inhuren en uitvoeren van een dergelijk project moet je kunnen organiseren en durven onderhandelen, weet Ad uit ervaring. Met de dansgroep moeten prijsafspraken worden gemaakt over het arrangement. Daarna gaat hij op zoek naar een geschikte locatie waar hij niet alleen de ruimte huurt maar ook de technici voor licht en geluid. Tot slot zijn er collega's nodig die de grote groep leerlingen naar en in het theater begeleiden. Ad: “Een dergelijke activiteit vergt een strakke organisatie.”

Door de beperkte financiële mogelijkheden is het niet altijd mogelijk is een voor- en na-traject in te kopen. Deze activiteit heeft voor 450 leerlingen ruim € 3000 gekost. Het theater kostte € 1000 en de dansgroep ruim € 2000. De activiteiten zijn niet allemaal te bekostigen met CKV-bonnen. De school moet er ook zelf geld bijleggen, zeker als je meer activiteiten wilt organiseren. Gelukkig komen er dankzij het school-cultuurbeleidsplan extra financiële middelen beschikbaar.”

Tips en aanbevelingen

9

In CKV-netwerken is het dikwijls een goede gewoonte om als vast punt op de agenda een ‘rondje tips’ op te nemen. Collega’s ontvangen good practices en succesvolle ideeën. In dit hoofdstuk sluiten de auteurs aan bij deze traditie. We geven tips en aanbevelingen die we tijdens de voorbereiding en samenstelling van deze publicatie in scholen en culturele instellingen optekenden. De tips hebben we gerubriceerd.

CKV en de doorlopende leerlijn

- Start als school in het eerste leerjaar van de basisvorming met het aanleggen van een kunstdossier of (digitaal) portfolio.
- Grijp de herziening van de kerndoelen aan om in de onderbouw met de leerlingen op pad te gaan.
- Neem als CKV-docenten contact op met collega’s van de onderbouw. Vraag naar de beginsituatie van leerlingen bij aanvang van CKV in het derde leerjaar wat betreft kennis, houding en vaardigheden.
- Organiseer een zorgvuldige overdracht van kunstdossiers/portfolio’s bij de overgang van de basisvorming naar het vmbo.
- Geef aan bij welke culturele instellingen leerlingen in de basisvorming zijn geweest en welke activiteiten ze hebben gedaan.

80

CKV en het activeren van leerlingen

- Geef leerlingen vertrouwen.
- Neem leerlingen serieus wanneer ze de activiteit kiezen.
- Bewaar voorbeelden van leerlingen van voorgaande jaren om leerlingen enthousiast te maken. *“Mogen wij ook zoiets doen?”*
- Bied leerlingen met weinig interesse in bijvoorbeeld theater een alternatief. Misschien zijn leerlingen wel geboeid als ze de theatertechniek mogen bekijken.

“Ik vind het de grote uitdaging om bij elke leerling te kijken: hoe maak ik het voor jou interessant. Hoe gaat kunst en cultuur voor jou leven? En als ze dan ook nog trots vertellen over wat ze uiteindelijk hebben gedaan!. Al is het een bezoek aan een tractorbeurs. Daar doe je het voor.”

Els van Grunsven, docent CKV en beeldende vorming, AOC-Oost Almelo

- Laat leerlingen zelf een planning maken van de activiteiten.
- Gebruik bij de eerste activiteit een inschrijfformulier om leerlingen te helpen met hun keuze waarbij leerlingen kunnen intekenen en reserveren voor de activiteit. Dit werkt drempelverlagend waardoor leerlingen de volgende keer zelfstandig kunnen en durven te reserveren.
- Laat leerlingen vooral zelf een kaartje reserveren. Hierdoor ervaren leerlingen

dat cultuur een prijs heeft, waardoor ze bewuster met bonnen en geld omgaan.

- Vraag ex CKV-leerlingen een top tien samen te stellen van het afgelopen jaar.

CKV en draagvlak in de school vergroten

- Voer een heldere communicatie met directies, collega's, leerlingen en ouders.
- Meld geplande activiteiten ruimschoots op tijd aan collega's.
- Laat activiteiten beoordelen door een kunstteam bestaande uit: docent(en), leerling(en), ouder(s).
- Een presentatie in de klas is motiverend en inspirerend voor andere leerlingen.
- Organiseer een CKV Award uitreiking: Leerlingen geven aan het eind een presentatie van hun werk aan medeleerlingen en ouders. De beste presentatie wordt beloond met een echte CKV- Award.

CKV en ouders

- Neem in het voorlichtingsmateriaal van de school op dat leerlingen tijdens schooltijden ook buiten de school leren.
- Informeer ouders per brief over grotere projecten en excursies.
- Benader ouders voor het vervoer wanneer de culturele activiteit niet in de buurt van de school is.
- Vraag ouders eens mee naar een voorstelling. Dit kan een tweeledig doel dienen: vervoersproblemen worden opgelost en ouders kunnen 'een oogje in het zeil houden'.
- Houd ouders op de hoogte van ontwikkelingen en initiatieven in het vak. Hierdoor wordt de betrokkenheid van ouders groter, waardoor het makkelijker wordt een beroep te doen op ouders wanneer dat noodzakelijk is.
- Vraag ouders naar ideeën voor geschikte activiteiten voor leerlingen.

CKV bonnenrestant

- Een school lost het bonnenrestant als volgt op. Van de bonnen die overblijven koopt de CKV coördinator kaartjes van dure voorstellingen ('Van den Ende-producties' of popconcerten) en verloot of verdeelt deze onder geïnteresseerde leerlingen. Dat biedt leerlingen de gelegenheid ook eens van een 'dure' voorstelling te genieten.
- Een andere school: *"We hebben gemerkt dat we regelmatig bonnen overhouden, van leerlingen die ze niet komen ophalen. Aan het einde van het schooljaar geven we die in depot bij een instelling, dan kunnen we er later nog gebruik van maken. Want we zetten alles in om de leerlingen zoveel mogelijk met kunst en cultuur in aanraking te laten komen."*

Website – adressen

<http://aladin.bibliotheek.nl>

Al@din, de digitale vraagbaak van de openbare bibliotheken. Voor vragen van iedereen over uiteenlopende onderwerpen. Al@din probeert de vragen op werkdagen en binnen een dag te beantwoorden.

mediatheek.thinkquest.nl/~klb040/kunst/

Database met stromingen, kunstenaars en kunstwerken. Een cursus kunstkijken in tien minuten. En diverse spelletjes.

www.webkwestie.nl

Op deze site onder andere webquest voor CKV vmbo. Eén over toneel en één over dans.

www.buitenkansen.net

Een site met erfgoedprojecten voor het vmbo. Allerlei praktische hulpbladen en vele tips onder andere over de veiligheid.

www.kijkenmetjeoren.nl

Inmiddels hebben acht kunstuitlenen in de provincie Utrecht koffertjes in huis met daarin alles wat nodig is om het project 'Kijken met je oren' uit te kunnen uitvoeren. CKV leerlingen kunnen terecht bij de volgende uitleencentra: Utrecht, Veenendaal, Woerden, Houten, Leusden, Zeist, IJsselstein en Nieuwegein.

www.omgangsvormen.nl/theater
"See Yourself"

Theater / schouwburg tips
Een film over het vmbo gebaseerd op gesprekken met honderden vmbo leerlingen. De film is aan vmbo scholen gratis toegezonden. Meer informatie op: <http://www.seeyourself.nl/> waar de film te bestellen is.

"Fasten your seatbelts"

Een film over gedragsregels in het theater die Het Koorenhuis, centrum voor Kunst en cultuur in Den Haag, gratis heeft verspreid op alle scholen voor voortgezet onderwijs in Den Haag.

Bronnen

Boeken en artikelen:

- Beweging in de onderbouw, Taakgroep Vernieuwing Basisvorming. 2004
- Nieuwsbrief 6 november 2004, Taakgroep Vernieuwing Basisvorming
- Dossier CKV, praktijkervaringen met CKV op het vmbo, SLO
- 'Gezocht: Jonge Theaterbezoekers' een onderzoek naar succesvolle methodieken voor jongerenmarketing in de podiumkunsten, onderzoeksbureau Letty Ranshuijzen
- Ontbijten met de directeur, educatiebeleid voor Museum de Fundatie Zwolle, Cultuurnetwerk Utrecht, mei 2004
- Waar een wil is...
Een onderzoek naar het huidige educatiebeleid van beeldende kunstmusea, M.L. de Noo, Museum Jan Cunen Oss, 2003
- Museum Jan Cunen Oss, GSM 1e klas
- Competentiegericht leren in kunst en cultuur, SLO 2004
- Cultuur Centraal, SLO 2004

Websites:

- <http://www.docentenpas.nl>
- www.cultuurnetwerk.nl
- www.koorenhuis.nl/onderwijs/voortgezetonderwijs
- www.grasproject.nl
- www.museumjancunen.nl
- www.kijkenmetjeoren.nl

